

אחדות

XXXII. ÉVFOLYAM, 154. SZÁM • 2022. MÁJUS • 500 Ft
5782. UJÁR • אייר תשפ"ב • ב"ה

Egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

ZSIDÓ TARTALMAK
A VILÁGHÁLÓN

A TEGNAPI ÚJSÁG, AMIBE NEM CSOMAGOLUNK HALAT
Digitális közgyűjteménybe került az *Egység*

**Egy nemes micva, aminek
egy zsinagóga adott otthont**

A budapesti Bikur Cholim Egyesület
és a Dessewffy utcai zsinagóga történetéből

Hatosztályos képzést indít a Maimonidész
Interjú **SZILÁNK ZSUZSA** igazgatónővel

KEDVES OLVASÓ!

Van egy álmom. Nem valószínű, hogy megvalósul, de azért dolgozom, hogy közelebb kerüljünk hozzá. Arról álmodom, hogy újjáépül egy, a háború előttihez hasonló zsidó közösség Magyarországon, azokkal az intézményekkel, szociális szervezetekkel, amelyek akkor működtek – csak persze 21. századi módon. Az emberek el sem tudják képzelni, hogy milyen világot pusztítottak el a holokausztban. Szeretném ennek a világnak, még ha csak virtuális mását is, de újjáépíteni.

Januárban volt tizenkét éve, hogy elkezdtem az EMIH-nél újságíróként dolgozni. Áprilisban volt tíz éve, hogy főszerkesztő lettem. Nem állítom, hogy az adott pillanatokban pontosan tudtam volna, mit csinálok. Két dologban voltam biztos. Az egyik, hogy olyan újságot akarok kiadni a kezemből, amelyet én is szívesen elolvasnék. A másik, hogy ha én nem is tudom, mit csinálok, a Jóisten tudja, és ha Ő idehelyezett, akkor minden bizonnyal képes vagyok a feladatomat ellátni.

Menachem Mendel Schneerson rabbi, az áldott emlékü lubavicsi Rebbe az tanította, hogy a holokauszt kapcsán nem az a legfontosabb kérdés, amit feltehetünk magunknak, hogy miként őrizzük az áldozatok emlékét és még csak nem is az, hogy képesek vagyunk-e megérteni, ami történt. Zsidóként a legfontosabb, hogy mihez kezdünk ezzel a mindannyiunkra rótt örökséggel. Ha lehetőséget adunk arra, hogy felnőjön egy öntudatos és zsidósága iránt elkötelezett nemzedék, akkor legyőzhetjük a gyűlöletet.

Van egy álmom. Nagyon szeretném, ha megvalósulna, és azért dolgozom, hogy minden nappal közelebb kerüljünk hozzá. Hogy legyen újra olyan közösség Magyarországon, akiknek az élete így vagy úgy, de a zsidóság körül forog. Nem hiszek az egyformaságban. Az egységben hiszek, abban, hogy mi, zsidók, akárhány félek is vagyunk, akárhogy is éljük meg a zsidóságunkat, összetartozunk.

Van egy álmom. És önök, kedves Olvasók, részei ennek az álmomnak. Köszönjük, hogy immár három évtizede velünk tartanak – nyomtatva és virtuálisan is!

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:

www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

BORÍTÓ

Digitális közgyűjteménybe került az *Egység*

Fotó: Racsmány Kata

egység

MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits – Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egyseg@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruch rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Cseh Viktor

ROVATVEZETŐK:
Dénes Anna, Cseh Viktor

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-0346 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

A TEGNAPI ÚJSÁG, AMIBE NEM CSOMAGOLNAK HALAT

„Büszke vagyok arra, hogy ez az újság ma még létezik. Nemcsak névlegesen jelenik meg összedobott cikkekkel, angol nyelvről lefordított szövegekkel, hanem új anyagok készülnek, amit helyi emberek írnak aktuális témákról.”

MIT TALÁLUNK, HA MAGUNKRA ZÁRJUK AUSCHWITZ KAPUJÁT?

„A katasztrófaturisták igényeihez fog igazodni ez az emlékezetpolitika, Auschwitz egy anti-Disneylanddévá válik, ahova megyünk borzongani.”

HATOSZTÁLYOS LESZ A MAIMONIDÉSZ

„A sokszínű közösségi és kulturális élet, a folyamatos programok, táborozások is jellemzői a Maimonidész-létnek.”

SMÚZ

- 21 A főszerkesztő levele
Van egy álmom
- 41 Hírek

REBBE

- 51 Sávuti üzenet a vakációra

HOHMECOLÓ

- 61 Digitális közgyűjteménybe került az *Egység*
Steiner Zsófia interjúja dr. Somfay Örsrel, az Arcanum Adatbázis Kiadó marketingigazgatójával
- 81 A tegnapi újság, amibe nem csomagolunk halat
Ónody-Molnár Dóra írása
- 111 Rabbikus irodalom a digitális világban
Talmudi bölcsek és 21. századi családi kiadványok
Oberlander Báruch írása

JIDDISKÁJT

- 161 A holokauszt mártírjainak nevei rokonaik sírkövén
Oberlander Báruch rabbi írása

JUDAPEST ANNO

- 181 Egy nemes micva, aminek egy zsinagóga adott otthont
Cseh Viktor írása

KILE

- 221 Mit találunk, ha magunkra zárjuk Auschwitz kapuját?
Interjú Seres Lászlóval új kisregényéről,
a Láger sztornóról
Steiner Zsófia interjúja
- 251 Bárcseszsütéssel a gyökerekhez:
140 nő gyúrta a téstát Óbudán
Tuna Judit írása
- 261 CTeen Sábáton Budapesten
Hegedűs Katalin írása
- 281 Hatosztályos lesz a Maimonidész
Juhász Vali interjúja

MISPÓHE

- 291 Máclíách és Mázál sávuti áldása
Dénes Anna meséje
- 301 Édes ünnep, édes fűszerek
Dénes Anna írása

ÉCESZGÉBER

- 321 Groszmann Zsigmond válogatott történelmi írásai
Egy hálácháért munkálkodó történetíró neológ rabbi műveiből jelent meg válogatás
Oberlander Báruch írása

VÁNDORÚTON: KÉPKIÁLLÍTÁSSAL NYITOTT MEG A CHÁJ GALÉRIA

Szilárd Klára (1921-2017) festményeivel nyitották meg a Cháj Galériát május 8-án a szentendrei Zsidóházban. „Biztos vagyok benne, hogy az a munka, ami ebben a házban folyik, és ami a vallás, a kultúra, és most már a művészet nyelvét is használja, az nemcsak a zsidó, hanem az egész szentendrei közösséget is gyarapítja, gazdagítja” – mondta megnyitóbeszédében Köves Slomó vezető rabbi. Az eddig zsinagógának és kulturális programoknak otthont adó, több mint két éve működő központot Myers Mendel rabbi és felesége, Tzivia vezetik. „Azért választottuk ennek a kiállításnak a Vándorúton nevet, mert a vándorló zsidó életérzését (...) nemcsak a festmények, hanem Szilárd Klára pályája is tanúsítja” – mondta el Myers rabbi. Szilárd Klára elsősorban festő volt, de üvegművészként is alkotott és vasszobrokat is készített. A kiállítás várhatóan július közepéig lesz látogatható.

A TÓRATEKERCS IS ODAVESZETT A CHÁBÁDOT SÚJTÓ TÜZVÉSZBEN

Tűz pusztított egy egyetemi kampuszon található Chábád központban a floridai Tallahassee-ben. Gyakorlatilag megsemmisült a felújított épület, a tóratekercs is a tűz martalékává vált. *Schneur Zalman Oirechman* rabbi (aki az Óbudai Zsinagóga rebecenjének, Köves Dvóranak és a Vörösmarty utcai Pesti Stibelt vezető Oirechman Smuelnek a testvére), az intézmény társigazgatója azt nyilatkozta, hogy a veszteség lesújtó, de szerencsére senki sem sérült meg és a tűz nem tudta eltörölni azt a jóságot, ami a helyből áradt. Bár a közösségi központ teljesen leégett, mindez nem téríti el őket attól a céljuktól, hogy biztonságos helyet nyújtsanak a kampuszon tanuló több ezer zsidó diáknak és a közösség tagjainak: „Az Örökkévaló segítségével a hamvakból egy erősebb és fényesebb jövőt fogunk építeni” – mondta Oirechman rabbi.

SOROZATOT KÉSZÍT AZ HBO A FEKETE HASZID RAPPER ÉLETÉRŐL

A Nissim Black izraeli beilleszkedéséről beszámoló sorozatot az HBO Max készíti eredeti helyszíneken. A bűnözői múltat maga mögött hagyó és a haszid utat választó sztár története már sokak érdeklődését felkeltette. A breszlávi haszid közösséghez csatlakozó Black tavaly az EMIH meghívására Budapestre látogatott és fellépett a Zsinagógák Hete rendezvénysorozaton.

Az HBO sorozata Black egyik nagy slágere, a Mothaland Bounce címét választotta, és onnantól mutatja be az énekes életét, hogy az családjával megérkezett Izraelbe. A kultúrsokk és a közösségbe való integráció központi szerepet játszik majd a filmsorozatban. Black olyan sorozatot képzelt el, amelynek a komikus oldala a legerősebb. „A komédia az a műfaj, amellyel amúgy mellékesen lehet nagyon sok dolgot közölni anélkül, hogy az ember túl komolyan vennie önmagát”.

BOCSÁNATOT KÉRT A LUFTHANSA VEZÉRIGAZGATÓJA EGY ANTISZEMITA INCIDENSÉRT

Május elején több száz amerikai haszid rekedt Frankfurtban, miután a Lufthansa légitársaság megtagadta tőlük, hogy átszálljanak a Magyarországra tartó csatlakozó járatukra. Mivel a zsidó utasok közül páran nem tartották be a maszkviselési szabályokat, az összes zsidó utastól megvonta a továbbutazás jogát: „a zsidó emberek voltak azok, akik gondot okoztak” – hallható egy Lufthansa alkalmazott indoklása egy videófelvételen.

Carsten Spohr, a Lufthansa vezérigazgatója egy, a berlini Yehuda Teichtal rabbival folytatott videokonferencia keretében kért bocsánatot az antiszemita incidensért május 11-én. „Egy német vállalatnál több érzékenységet lehetne elvárni” – mondta Teichtal rabbi. „Örülök, hogy a Lufthansa vezérigazgatója ilyen gyorsan reagált, egyértelműen állást foglalt és bocsánatot kért”. Hamarosan közös érzékenyítő tréninget tartanak a Lufthansa alkalmazottak számára.

Sávuoti üzenet a vakációra

Isten kegyelméből

Erev sávuot - a tóraadás ünnepe, 5734 [1974. május 26.]

Brooklyn, N.Y.

Minden diáknak és diáklánynak, Isten áldjon benneteket

Üdvözlés és áldás,

Közeleg a nyári vakáció, amit minden bizonnyal nagy reményekkel vártok. Szeretnék néhány javaslatot tenni ezzel kapcsolatban. A nyári szünet célja, hogy lehetőségetek legyen testben-lélekben megerősödni és felfrissülni. A test és a lélek állapota természetesen szorosan összefügg egymással. Egy zsidó fiú vagy lány számára a valódi egészség elsősorban a lélek egészségét jelenti. A zsidó lélek pedig a Tórából és a parancsolatokból meríti az egészséget, mert azok „az életünk és napjaink hossza”, ahogy az imáinkban is elmondjuk.

Felesleges megemlíteni, hogy az életnek és az egészségnek folyamatosnak kell lennie, e tekintetben nincs helye vakációnak. A Tóra és a parancsolatok azt jelentik a zsidó léleknek, mint a lélegzet és a táplálék a testnek. Egy egészséges ember ritkán gondol a lélegzés vagy a táplálkozás fontosságára. Azonban vannak olyan helyzetek, amikor nagyon is tudatában van ezeknek. Amikor például valaki a víz alatt úszik, majd feljön, rögtön meg akarja tölteni a tüdejét friss levegővel. Egy börtönnap után pedig, amikor a teste ideiglenesen legyengült a koplalástól és szomjazástól, rögtön érzi az ételek és italok élénkítő hatását.

A tanév alatt, amikor a tóratanulásra és a parancsolatok teljesítésére kevesebb idő jut az egyéb elfoglaltságok, mint például az angol vagy matematika elsajátítása miatt, a lélek alultáplálttá válhat. Abban az időszakban a lélek mintegy visszafojtja a lélegzetét és ezért még sokkal jobban várja, hogy ismét legyen elég idő a Tórára és a parancsolatokra.

Amint elkezdődik a nyári szünidő, a lélek ismét szabadabban és mélyebben lélegezhet, hiszen a tanév kötelezettségei már nem nyomasztják. A vakáció tehát lehetőséget ad arra, hogy a legnagyobb elkötelezettséggel és lelkesedéssel vessétek magatokat a tóratanulásba és minden, Tórával kapcsolatos tevékenységbe. Nemcsak a szabadidő hasznos eltöltése miatt, hanem a tanév során elvesztegetett idő pótlására is, illetve, ami nem kevésbé fontos, ilyenkor kap a lélek lehetőséget arra, hogy megerősödjön, egy „mély lélegzetet” vegyen és felkészüljön a következő tanévre.

A nyári szünetet tulajdonképpen éppen erre találták ki, hiszen ezen időszak különösen alkalmas a tóratanu-

lásra és a különböző, Tórával kapcsolatos tevékenységekre, mert mindenki szabadon oszthatja be az idejét és kellemes természeti környezetben tartózkodik, sok napfényvel és friss levegővel.

Ráadásul a vakáció éppen Sávuot, a Színáj-hegyi tóraadás ünnepe után kezdődik. Ahogy tudjátok, ez az ünnep az ómerszámlálás napjait és heteit követi annak emlékére, hogy őseink repesve várták a legnagyobb szerűbb isteni ajándék, a Tóra és a parancsolatok átvételét az egyiptomi kivonulás után hét héttel.

Ebből további inspirációt meríthettek, mely végigkíséri a nyári szünidő minden egyes napját, sőt az egész évet.

Arra biztatlak benneteket, kedves gyerekek, hogy a fentiek figyelembevételével hozzátok ki a legtöbbet a nyári szünidőből. Gondolkozzatok el rajta és valósítsátok meg a lehető legteljesebb módon és Isten minden bizonnyal boldog és egészséges nyárral áld benneteket. Mind spirituálisan, mind materiálisan boldog és egészséges nyárral.

Áldásomat küldöm egy vidám és inspiráló Sávuot ünnephez, továbbá egy egészséges és boldog nyárhoz és egész évhez,

M. Schwartz

Digitális közgyűteménybe került az *Egység*

Megújult, kibővült és új helyre költözött az *Egység* magazin digitális archívuma. Újságunkat ezentúl az ingyenesen böngészhető Hungaricana portálon találhatják meg, a legelső számtól kezdve napjainkig. Arról, hogy ez hogyan működik és milyen előnyökkel jár, **DR. SOMFAY ÖRSÖT**, a Hungaricanát is üzemeltető Arcanum Adatbázis Kiadó marketingigazgatóját kérdeztük. **STEINER ZSÓFIA INTERJÚJA**

*– Mit kell tudnunk a Hungaricana honlapról ahhoz, hogy megértsük, milyen „társaságba keveredett” az *Egység* magazin?*

– A Hungaricana egy folyamatosan bővülő digitális közgyűtemény, ahol jelenleg 17 millió oldalnyi PDF tartalom érhető el. Közel 200 intézmény anyagait lehet ingyenesen böngészni, megtalálható rajta majdnem az összes magyar közgyűtemény, levéltárak, egyházi gyűjtemények, kutatóintézeteknek vagy akár a KSH könyvtárának anyagai. A magyarországiak mellett sok határon túli intézmény adatbázisai is megtalálhatóak a honlapon, így például az osztrák vagy horvát nemzeti levéltár anyagai is. A cél, hogy a magyarsággal, a magyar történelemmel kapcsolatos információk egy helyen legyenek elérhetőek, így minden olyan intézménnyel együttműködünk, ahol vannak magyar vonatkozású tartalmak, ezeket digitalizáljuk és elérhetővé tesszük.

– Ez elképesztően nagy anyaghalmoz, hogy lehet ebben elnavigálni?

– Minden intézménynek, jelen esetben pl. az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközségnek van egy saját, önálló oldala. A Hungaricana felépítését úgy kell elképzelni, mint egy piramist. Fentről lefelé haladva tudunk böngészni kulcsszavakkal a teljes adatbázisban, lentebb vannak témakörök, pl. térképek, levéltári iratok, a helyekben kereshetünk. Ezen belül jönnek a tartalomgazdák – pl. az egyházak – oldalai. Ezekon belül vannak az egyes intézmények, a zsidóság esetében pl. hitközség szerint elkülönülve, jól azonosíthatóan, mi kihez tartozik.

– Mi található az EMIH oldalán?

Itt lesz megtalálható az *Egység*, valamint különböző sorozatok és forrásanyagok.

– Hogy kerülnek be ezek az anyagok a Hungaricanába?

– Az *Egység* esetében ez úgy zajlott, hogy a Petőfi Irodalmi Múzeum kiírt egy pályázatot hazai folyóiratok digitalizálására. Ezen a pályázaton nyert támogatást mások mellett a Chábád Lubavics Alapítvány is, az *Egység* digitalizálására. Ezekon az állami intézmények által kiírt pályázatokon előfeltétel, hogy a kész anyagot ingyenesen elérhetővé kell tenni mindenki számára, ezért kerülnek ezek a szabadon böngészhető Hungaricanára.

– Vagyis itt ingyen és bérmentve kereshet bárki a több millió dokumentum között?

– Igen, teljesen ingyenesen lehet keresni, valamint 25 oldalanként letölteni. A program lehetővé teszi a teljes szövegű keresés mellett azt is, hogy összekapcsoljunk adatbázisokat, vagyis pl. levéltári adatokat meg lehet jeleníteni egy térképen, ami az adott korból származik. Sok a szinergialehetőség a programon belül.

– Hogy történik a digitalizálás a gyakorlatban?

– A pályázat keretében az újság minden egyes lapszámát szkenneltük, majd egy optikai karakterfelismerő program segítségével digitális képet állítottak elő a szövegből. A Hungaricana „nagytestvérének”, az Arcanum Digitális Tudománytárnak van egy mesterséges intelligencia fejlesztése, ami nyelvtechno-

lógiára épül. Eddig nagyjából 60 milliárd szókapcsolatot tanított meg neki magyarul. Vannak a világban erre kidolgozott algoritmusok, amikhez ún. tanuló-adatbázisokat kell létrehozni. Ehhez az kell, hogy minél több adat legyen feldolgozva, amikkel megfelelő sémákat tanítanak a programnak. Ez segít abban, hogy az OCR során hibásan rögzített adatokat ki lehessen szűrni.

A kicsi lélekszámú népek nyelvei esetén, mint pl. a magyar, nem olyan tökéletes az OCR programok szövegfelismerése, mint a nagy nyelveknél (pl. angol vagy kínai). Ezért nagyon fontos, hogy legyenek olyan hazai fejlesztések, amelyek segítségével pontosabb szöveget tudunk előállítani.

*– Milyen minőségre számíthatunk az *Egység* esetében?*

– Az *Egység* 1990-ben indult, így jó minőségű sajtótermék, jó papírra nyomták jó technológiával. Probléma általában a régi lapoknál van, ahol sem a használt papír, sem a használt nyomdatechnológia nem elég jó.

– Okoznak problémát a, mondjuk úgy, szakszavak: a héberből vagy jiddisből fonetikusán átírt kifejezések vagy akár a héber karakteres szövegek?

– Ezt majd a tapasztalat mutatja meg, hogy mennyire sikerült jól a beolvasás. Ez attól is függ, hogy az eddig szkennelt sok anyag, sok zsidó témájú szöveg mennyire tud segíteni a szövegek felismerésében. A Hungaricana egy állandóan frissített adatbázis, így mindig egyre jobb lesz. A héber karaktereket

ugyanúgy felismertetik, ha valaki héber betűs kifejezésekre szeretne rákeresni, meg tudja tenni.

- Rengeteg héber kifejezés átírásában van bizonytalanság, pl. a nemrég befejeződött ünnepeinket, a Peszáchot átírhatjuk e-vel, é-vel, ch-vel, sima h-vel... Ezzel tud valamit kezdeni a keresőmotor?

- A programnak saját kereső környezete van, ami nagyon összetett keresésre alkalmas. Ugyanakkor lehet bizonytalan karaktereket csilloglaggal helyettesíteni és úgy is megtalálhatjuk, ez egy nagyon rugalmas a rendszer.

- Mennyire felhasználóbarát a rendszer? Könnyű benne eligazodni? Hiszen több millió oldal között keressünk valamit...

- Ha valaki elakadna, van súgó, ami segít a felhasználónak eligazodni az egész rendszerben.

A találati listát kétféle módon tudjuk rendezni, relevancia szerint, ahol elől a szerző, illetve cím mező találati láthatók vagy ábécésorrend.

Nagy előny, hogy keresni tud akár csak az *Egység*ben, csak az egyházban, csak a zsidó tartalmakban vagy akár az egész Hungaricana gyűjteményben. Sok 10 millió oldal, sok különböző típusú forrás-adatbázis közös keresését teszi lehetővé, és minden adatbázis-szintnek külön oldala van.

- A jövőben megjelenő lapszámok is fölkerülnek?

- Most 2021-ig kerülnek fel a lapszámok, ami évente frissül majd és lesz együtt kereshető sok korábban feltöltött zsidó témájú anyaggal. Ilyenek például a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár hitközségi jegyzőkönyvei, a Budapest Főváros Levéltár őrzésében található vészkorszaki lakásjegyzékek vagy sok-sok különböző zsidó szervezet történeti iratai. A Hungaricana közgyűjteményi portál egyedülálló előnye, hogy a közös kereshetőség mellett a fenntartás és a fejlesztés költségei sem hárulnak az intézményekre, így egy organikusan bővülő,

innovatív és fejlődő, naprakész, biztonságos rendszerben tudják digitálisan publikálni gyűjteményeiket.

A Hungaricanán minden tartalom ingyenesen hozzáférhető, hiszen azok előállítását valaki finanszírozta. Sok tartalom van, elsősorban folyóiratok, amelyek digitális feldolgozását viszont az Arcanum maga finanszírozza. Ezek egy másik, sokak által ismert adatbázisba, az Arcanum Digitális Tudománytárba (ADT) kerülnek. Ezért amikor a Hungaricanán keres valaki, akkor a találati lista mellett egy külön dobozban megjelenik az ADT erre a keresésre vonatkozó találati listája is, ahova rögtön át tud kattintani a felhasználó. A zsidó folyóiratok többsége, pl. az Új Kelet is itt található. Bár az ADT már egy fizetős szolgáltatás, a szöveggörnyezetbe ágyazott találatokat itt is ingyenesen lehet megjeleníteni. Akinek pedig nincs még ADT hozzáférése, az számos közkönyvtárból, múzeumból, kutatóintézetből vagy egyetemről, az ország több száz pontján keresztül hozzá tud férni ingyenesen a szolgáltatáshoz.

A TEGNAPI ÚJSÁG, amibe nem csomagolunk halat

Különleges és örömteli esemény az Egység című folyóirat történetében, hogy egy nyertes pályázatnak köszönhetően a kezdetektől, tehát 1990-től napjainkig felkerül a lap valamennyi száma a Hungaricana közgyűjteményi portálra. Ebből az alkalomból beszélgettünk a 30 éves múltú visszatekintő zsidó újság felelős kiadójával, Oberlander Báruchoval, valamint a lap főszerkesztőjével, Steiner Zsófiával és a tervező-szerkesztővel, Juhász Valival.

ÓNODY-MOLNÁR DÓRA ÍRÁSA

NE SIRASSUK A JÖVŐT, HANEM HOZZUK LÉTRE!

– Régebben azt mondták, hogy a tegnapi újság már nem újság, abba legfeljebb a halat érdemes csomagolni. Ez ma már nem így van. A halnak, amit belesomagolnánk, tényleg vége van, de az újságra ez nem igaz. A digitalizációval a lap újraéled, bármikor elő lehet venni, ez egy nagyon jó dolog – kezdi **Oberlander Bárucho** rabbi, az *Egység* alapítója és sokáig főszerkesztője, ma felelős kiadója, és a vallásjogi cikkek szerzője. Bárucho rabbi 1990 szeptemberében indította el az újságot, egy évvel azt követően, hogy Magyarországra érkezett. – Azt láttam, hogy vannak kiadványok Magyarországon a zsidóságról, de azok mind alapszinten maradnak, olvashattunk az ünnepekről, folklórról, bár micvákról és bát micvákról. Azt éreztem, nem szabad ezen az alapszinten megmaradni, ezért indítottam el az *Egységet*. A kiadvány nagy áttörést jelentett, mert egyik napról a másikra szó esett a zsidó vallásról. Korábban sokan legyintettek csak, mondván, hogy igazán vallásos zsidó már nincs, a holokausztban meghaltak az ortodoxok. De ez nem így van! Ne sirassuk a jövőt, hanem hozzuk létre! Ez volt az újság célja – idézi fel *Oberlander Bárucho* a kezdeteket.

A névválasztás mögött mély filozófia húzódik. – Az *Egység* nem kizárólag egy közösségnek szól. Nemcsak a haszidoknak, az ortodoxoknak, a neológoknak vagy a szekuláris zsidóságnak szól, hanem mindenkinek. Próbáljuk bemutat-

ni benne az autentikus zsidóságot. A régi lapnak volt egy alcíme. „Minden zsidó lapja”. Ma már nem kell kiírni, mert magától értetődő. Az *Egység*nek sikerült az egység – mondja a rabbi.

A NYOMTATOTT SAJTÓ ÉS AZ INTERNET KAPCSOLATA

Hozzáteszi: ez az időszak még az internet előtti kor volt, amikor csak akkor volt elérhető információ a zsidóságról, ha az ember könyvet, kiadványt vásárolt. Az *Egység*nek éppen emiatt volt egy további célja is: kedvet csinálni a zsidó tartalmak olvasásához. A lap levélborítékban, postai úton került az olvasó elé. A kilencvenes évek elején húsz-ezer zsidó családhoz postázták az *Egységet*, ami azt jelentette, hogy 50-60 ezer magyar zsidó olvasóhoz jutott el az újság. – A zsidó vallás nem múlt el, hanem aktuális. Az *Egység* címlapján volt egy szlogen, ami a kabbala alapművéből, a *Zohárból* volt való: „a Teremtő, a Tóra és a zsidóság egy egységet alkot”. Szó van újra Istenről, szó van újra a Tóráról – fogalmaz.

Ma már persze rengeteg információ elérhető ingyen az interneten. A *zsido.com* létrehozása anno emiatt is volt mérföldkő. – Talán az első nagy zsidó portál volt magyar nyelven. Feltöltöttünk rá rengeteg könyvet, cikket előadást, hanganyagot – meséli *Oberlander Bárucho*, hozzátéve, az, hogy az *Egység* felkerülése a Hungaricana digitális közgyűjteménybe újabb mérföldkőnek számít, és a történelem könnyebb megismerését is segíti majd. Hiszen az 1990-től letölthető lapszámokból kirajzolódik, hogyan alakult a magyar zsidóság története a rendszerváltás után. – Büszke vagyok arra, hogy ez az újság ma még létezik. Nem csak névlegesen jelenik meg összedobott cikkekkkel, angol nyelvről lefordított szövegekkel, hanem új anyagok készülnek, amit helyi emberek írnak aktuális témákról. Ez komoly eredmény. Azt remélem, a fejlődés folytatódni fog.

A kilencvenes évek közepétől Magyarországon is egyre inkább átalakította az olvasási szokásokat az internetes portálok megjelenése.

A ZSIDÓSÁG KALEIDOSZKÓPJÁT MUTATJUK

Steiner Zsófia 12 éve dolgozik az *Egység*nél, 10 éve lett az újság főszerkesztője. Hat éve jelentős részben az ő elképzelései szerint született meg az újság mai formája. – Szeretnék olyan újságot az olvasók kezébe adni, amit mindenki érdeklődéssel forgathat – meséli, hozzátéve, hogy ez a cél a tartalomra is hatással van, ugyanis az

Egységet úgy szerkeszti, hogy abban a család minden tagja találjon valami olvasnivalót magának. A vallási jogi magyarázatokon, dilemmákon kívül legyen benne történelem, mese, gasztronómiai és kulturális tartalom, hogy tényleg mindenkire szóljon az újság.

Amikor tíz éve átvette a lapot, azt érezte, hogy a dizájn felett eljárt az idő. – Fontosnak tartom, hogy amikor az ember elkezd olvasni a lapot, akkor valami szépet, igényeset vegyen a kezébe. Azt szerettem volna, hogy az az érték, amit az *Egység* tudásban, információátadásban képvisel, ne vesszen el azért, mert nem néz ki elég modernnek a lap – magyarázza a főszerkesztő. Szerinte a sokszínű tartalom nemcsak azt mutatja meg, milyen érdekes, izgalmas az a világ, amiben élünk, hanem azt is, hogy a zsidóság sokszínű, mint egy kaleidoszkóp.

KILÉPÉS A BUBORÉKBÓL

Steiner Zsófia szeretné bemutatni, hogy milyen a vallás a mindennapokban. Sokaknak elképzelésük sincs arról például, mit jelent gyakorlatban a sábesz. – Volt egy cikkünk arról, hogy ki lehet-e sábeszkor rakni a Rubik-kockát. Ez egy vallásos családban előbb-utóbb szinte biztosan felmerül. Az interneten még nem volt elérhető az írás, csak a nyomtatott lapban volt olvasható, amikor egy reggel arra keltem, hogy az egyik legnagyobb portál a címlapján, a „Ma is tanultam valamit” rovatba írt egy cikket erről az írásunkról. Az újságíró végig tudta vezetni az eredeti szövegben kifejtett nagyon bonyolult gondolatmenetet. Azt éreztem: igen, ezért dolgozunk.

Egy másik cikkünk úgy született, hogy Oberlander rabbi megkereste az újpesti önkormányzat, mert volt egy fiú a praxisukban, aki azzal akart a kamaszkorban adandó kötelező oltás alól kibújni, hogy azt mondta az orvosának, ő zsidó, és az oltóanyag nem kóser (spoiler: nem kell kósernek lennie az oltóanyagnak). Oberlander rabbi közösen szívügyünk a kötelező oltások támogatása, így írtunk erről egy nagy cikket, amit a tisztiorvosi szolgálat oltástámogató honlapja is lekötött, azóta is ott olvasható. Így lép ki az *Egység* a mi kis világunkból, így jut el a buborékunknál szélesebb rétegekhez – állapítja meg *Steiner Zsófia*.

A legkülönlegesebb lapszám, ami *Steiner Zsófia* számára örökre a legfontosabb marad, 2017 februárjában jelent meg. Ez egy női tematikájú lapszám volt, sok írással és interjúval csodálatos rebecenekről és nőkről. – Ekkor vártam a negyedik gyermekem, a második lányomat, aki egy igazi szerkesztőségi gyerek. Mikor beindult a szülés, a lap még nem volt teljesen kész, bár már be volt tördelve. Éjjel fél 12-kor meg-

született a lányom, és ahogy a frissen született gyerekeknél az lenni szokott, a kimerültségtől egész másnap aludt. Nem volt türelmem olvasgatni, rejtvényt fejteni, ezért kértem *Juhász Vali* kolléganőmet, hogy küldje el az újságot, és ott fejeztem be a munkát. Ez a szám a második lányomhoz kötődik, életének első napján már együtt dolgozhattunk.

A NYOMTATOTT SAJTÓ CSAK ÁTALAKUL

Steiner Zsófia hisz a nyomtatott újságokban, bár ez a műfaj szerinte is korlátok közé szorult a 21. században. – Más élmény nyomtatott lapot kézbe venni. Szerintem átalakulóban vannak az olvasói szokások, de nem fog megszűnni a print újság. Fontos, hogy az *Egység*nek olyan digitális verziója legyen, ami jól használható és tematikusan is kereshető. Azzal, hogy a lap felkerül a Hungaricana digitális közgyűjteménybe, több millió oldalnyi anyag válik élővé, emiatt olyanok is belefuthatnak, akik életükben nem halottak az *Egységről* – fűzi hozzá.

Főszerkesztőként szívügye, hogy a zsidó közösség egészéhez szóljon. Nem csak azoknak készíti a lapot, akik vallásosak, hanem minden zsidónak, mert minden zsidó önmagában érték és a közösség tagja: – Arra tettem fel a karrieremet, hogy az emberek tudják meg: a zsidóság nem egy poros, pókhálós könyv, hanem egy olyan élő vallás, amelyben vannak gyerekek, akik felteszik a kérdést sábeszkor, hogy „Anyá, ki lehet rakni ilyenkor a Rubik-kockát?”

Az *Egység* is szembesült azokkal a kihívásokkal, amelyek a nyomtatott sajtót egyre inkább nyomasztották: a papíralapú újságok példányszámai zuhanni kezdtek, és ez a csökkenés a mai napig nem állt meg. A húsz éve még gazdag kínálatú rendelkező magyar magazinpiac napjainkra összezsugorodott, a nyomtatott lapok szerkesztőségei mindenféle kreatív ötlettel próbálják fékezni a példányszámesést. *Oberlander Báruch* időben felismerte, hogy lépni kell: az internetes *zsido.com*-ot összekapcsolta az *Egységgel*. – Az ember olvasta a nyomtatott újságot, és a *zsido.com*-on megjelenő tartalmakat is. Az internet új közönséget jelentett, de hátránya is van, mert nem tudom, kik azok, akik olvasnak, nem tudom megszólítani őket.

A *zsido.com*-on az elejétől megjelent egy rovat, amelyben kérdéseket lehetett feltenni a rabbinak. A kérdések orientálták a lapkészítést, azok alapján sok cikk született. A kérdések jól mutatták, mi is érdekli az embereket. – Van egy másik nyomtatott kiadványunk, a *Gut Sábész* hetilap. Mindkét lapba írok, és sokszor a szövegek terjedelme átlépi a kereteket, ilyenkor nyomtatásban csak a rövidített változat jelenik meg, a hosszabbat pedig az olvasók megtalálják az interneten. Így, amit elkezdenek az emberek a zsinagógában olvasni, azt a sábész után folytathatják a *zsido.com*-on – magyarázza.

A LEGNAGYOBB ELLENSÉG A TUDATLANSÁG

Ahogy a Chábád és az EMIH egyre nagyobb szervezetté vált, úgy fejlődött az *Egység* is. Míg korábban évente háromszor-négyszer megjelenő folyóirat volt, néhány éve havilappá alakult. Azelőtt *Oberlander Báruch* volt egyszerre a lap szerkesztője, írója. Ő volt az, aki megrendelte, át-

nézte és részben tördelte is a cikkeket. Ma már ezeket a feladatokat egy állandó és külsős munkatársakkal dolgozó szerkesztőség látja el. A rabbi a korábbi, sok nehézséget jelentő időszakról azt mondja: érdemes volt átesni rajta, mert értékes befektetésnek bizonyult.

Melyik az a cikk, amelyre a lap történetén végigtekintve a legszívesebben emlékszik vissza? – kérdezzük az alapítótól.

– Van több dolog is, nehéz kiemelni. De itt van a 11. szám. 1992 decemberében jelent meg, ezt a lapot szenteltük a rituális fürdő, a mikve témájának, ami a zsidó család, a zsidó házasság alapja. Ez is olyan téma volt, amelyről akkoriban nemigen lehetett olvasni. Volt egy ötletem. A mikvéről szóló 12 oldalas újság utolsó oldalán megjelentettem egy felhívást arról, hogy a mikve milyen fontos, és megkértem az összes magyarországi rabbit, függetlenül attól, hogy ortodox, haszid vagy neológ, hogy írják alá. És kivétel nélkül mind a tizenegy rabbi aláírta. Az aláírók többsége sajnos már nem él. „A fentiek tudatában adjuk áldásunkat az *Egység* kezdeményezésére és hívjuk fel a hívók figyelmét a téma fontosságára és alapos tanulmányozásának szükségességére.” Ez egy különleges pillanat volt az újságban. Ebben a témában nagyon különleges volt számomra az is, hogy a budapesti mikvék történetét egy 17 részes sorozatban írtam meg itt az *Egységben*.

– A zsidóság legnagyobb ellensége nem az antiszemitizmus, hanem a tudatlanság. Ez rombolja a zsidóságot belül – hangsúlyozza.

Oberlander Báruch folyamatosan szem előtt tartja, hogy az *Egység* cikkei reagáljanak az aktuális ügyekre és a közvéleményt foglalkoztató kérdésekre is válaszokat találhassanak az olvasók az újságban. 2017-ben nagy felháborodást váltott ki a győri katolikus megyés püspök kijelentése, miszerint bűn a mesterséges megtermékenyítés (lombikprogram). Akkor *Báruch* rabbi úgy gondolta, érdemes feldolgozni a témát zsidó jogi és etikai szempontból. Az is a célja volt, hogy bemutassa, a zsidó jog hogyan alapul a Bibliára. Végül egy háromrészes cikksorozat született erről a nem könnyű és megosztó témáról. – Szerettem volna azt, hogy lássák az emberek, a zsidóságnak is van véleménye róla. A zsidóságban nincs pápa, aki eldönti, mi helyes, mi nem, nálunk vitákon keresztül dőlnek el a kérdések – fűzi hozzá.

A DIZÁJN

Juhász Vali szinte a kezdetek kezdetétől tördeli az *Egységet*, a lap indulása után évekig szorosan együtt dolgozott *Oberlander Báruch*tal, akivel közösen alakították ki a lap megjelenését. Hosszú évekig egészen kis költségvetésből készült a kiadvány, mindössze kétszín-nyomás volt, ami behatárolta a kreatív lehetőségeket is. A kétféle színnel való „játékkal” a fekete-fehér képek hiányosságait próbálták ellensúlyozni. Az „ősidőkben” még flopin érkeztek a cikkek, nyomdába is még filmen került.

Hat évvel ezelőtt, azt követően, hogy egyre bővült az EMIH, felmerült az az igény, hogy magazinosabb legyen a lap. – A 84-es lapszámtól készíjtjük színesben az újságot – mondja *Juhász Vali*. Ezzel egyidőben havilap lettünk, feszítettebb lett a tempó, mint korábban, amikor évi 3-4 lapszámot készítettünk. Ez azonban jót tesz a folytonosságnak, jobban tudunk visszacsatolni a témákkal, a layouttal, hiszen időben is közelebb vannak egymáshoz a megjelenések – meséli.

Számára is az a lapszám a legemlékezetesebb, amelynek készítői munkái összefolytak a főszerkesztő második kislányának születésével. – Zsófi már bent volt a kórházban, én pedig elküldtem neki a betördelt lapszám PDF-jét. Aztán hívott, hogy megnézte, és el is engedte a nyomdába a lapot, közben a gyermek is megszületett – idézi fel.

Juhász Vali az internetfüggés világában is hisz a printben, és emlékeztet a Rebbe szavára, aki azt mondta, mindig kell lennie nyomtatott példánynak, mert a szó elszáll.

*Talmudi bölcsek és 21. századi
családi kiadványok*

Rabbinikus irodalom a digitális világban

A rabbinikus irodalom több ezer év tudását foglalja magában. A digitalizáció hatalmas segítséget nyújt abban, hogy ez a végelethetetlen tudás minél többek számára elérhető közkinccs legyen. OBERLANDER BÁRUCH ÍRÁSA

A TÓRATANULÁS MICVÁJA

A zsidóság a 613 bibliai parancsolat közül a tóratanulás micváját¹ tekintti a legfontosabbnak². Ez írja elő, hogy egy zsidó embernek minden nap és minden szabad idejében a Tórát kell tanulnia³.

Maga a parancsolat két részből áll⁴. Egyrészt az embernek tanulnia kell azért, hogy tudja minden helyzetben, mit és hogyan kell tennie (vagy nem tennie). Ahogy a Talmud mondja⁵: a tanulás azért fontos, mert az cselekedethez vezet – és fordítva, ha az ember nem tudja például, hogyan kell sábeszt tartani, akkor könnyen lehet, hogy megszegi a szombati törvényeket. Ha nem tudja, mit jelent a kóserság, akkor véletlenül előfordulhat, hogy tréflit eszik. Még ha az ember úgy is érzi, hogy a mindennapokban felmerülő helyzetekre már fel van készítve, akkor is minden szabad idejét a tóratanulásnak kell szentelnie, mert a Tóra Isten bölcsessége, és Ő azt akarja, hogy állandóan ezzel foglalkozzunk és ezáltal folyamatosan kapcsolatban legyünk vele⁶.

Igy például, ha áttanulmányozunk egy talmudi vitát, akkor végigvesszük az összes résztvevő érvelését, hiába tudjuk, mi a végső

konklúzió. Ezáltal ugyanis nem csak az adott kérdésre kapunk választ, hanem megértjük, hogyan jutott a Talmud arra a döntésre. Ezáltal jobban meg fogjuk érteni egy-egy szokás hátterét és értelmét. Ugyanakkor ennek során olyan témákat is megtanulhatunk, amelyekről nem is gondoltuk, hogy kapcsolódik a kérdéshez, és amelyek nagyon távol állnak a mindennapjainktól⁷. Gyakori például, hogy egy-egy talmudi alapvetet pl. a Szentélyben bemutatott áldozatokról szóló háláchákhoz kapcsolnak vagy abból vezetnek le. Ezek a micvák, bár sajnos napjainkban nem aktuálisak, mégis gazdagítják tudásunkat Isten bölcsességével.

A KEVESEBB NÉHA TÖBB

Nagyapám, Oberlander Eliezer (Lázár, 1901–1999) egyszer Újpestről elutazott a Páparól félóránnyira fekvő Tétre, meglátogatni a sógorát, Krakkóer Slomó Zálmánt (?–1935). Megérkezése után csodálkozva látta, hogy sógorának csak egy kis könyves szekrénykéje volt, noha Krakkóerről tudta, hogy a munka mellett sokat, szorgalmasan tanult. A szekrényben mégis mindössze egy Talmud-sorozat és egy *Tur* és egy *Sul-*

chán áruch sorozat árválkodott Maimonidész háláchikus művének társaságában. Mikor rákérdezett, hogyhogya csak ennyi könyve van, Krakkóer azt felelte, hogy igaz, nagyon kevés a könyve, de amije van, azt legalább már jól ismeri – utalva arra, hogy a vallási irodalom alapjaival rendelkezik csak, de azokban nagy jártasságot szerzett.

MIRE VALÓ A ZSIDÓ KÖNYVESPOLC?

Nincs előírás arra, hogy egy zsidó otthonban hatalmas könyvgyűjteménynek kell lennie. Valójában, ha valakinek a könyvespolcán megvan a Talmud, a *Sulchán áruch* és a *Tánách* (Zsidó biblia) kötetei, akkor az nemcsak azt jelenti, hogy a legtöbb, a mindennapok során felmerülő háláchikus kérdésnek utána tud nézni otthon, hanem egy életre el van látva tanulnivalóval is. Mindkét célhoz hasznos azonban, ha ennél jóval több vallási témájú könyv van kéznél.

Például, ha az ember átveszi a he-tiszakaszt vagy elmerül egy bonyolult talmudi kérdésben, akkor jó, ha otthon elérhetőek különböző kommentárok, amelyek segítségével sikerül megértenie az olvasottakat

és meg tudja válaszolni a felmerült nehézségeket. Vagy egy felmerülő probléma esetén igaz, hogy a *Sulchán áru*chban le vannak fektetve a háláchikus alapelvek, azonban lehet, hogy nem egyértelmű, melyiket kell alkalmazni a konkrét helyzetben. Ezeknek más háláchikus alaplakásokban lehet utánajárni, amelyekben részletesen ki vannak fejtve. Ilyenek a *Sulchán áru*choz írt kommentárok, illetve responsum kötetek, amelyek a minden korban felmerülő újabb és újabb kérdéseket tárgyalják.

Vannak másféle művek is a rabbinikus irodalomban, amik érdekelhetik az embert, mint pl. olyan könyvek, amelyekben a hetiszakaszokhoz kapcsolódó, rövidebb hosszabb inspiráló *drósék* találhatóak, vagy rabbi élettörténetét feldolgozó írások, melyek mellett, hogy példát mutatnak, történelmi kitekintést is adhatnak. Emellett említhetjük még a zsidó misztikát, filozófiát vagy a haszid irodalmat, aminek szintén sok fajtája keletkezett a nemzedékek során. Vannak különböző célközönségnek szóló könyvek, gyerekeknek vagy felnőtteknek, laikusoknak vagy nagytudású rabbinoknak, férfiaknak vagy nőknek. Úgyhogy, ha az ember mindenképp csak egy keveset szeretne otthon tudni, már akkor is elég nagy gyűjteményről beszélünk.

Ahogy fentebb említettük, létezik egy „alsó határ”, azoknak a könyveknek a gyűjteménye, amelyek mindenképp illik, hogy legyenek egy vallásos család könyvespolcán, a felső határ a csillagos ég. Ha kutatunk egy témát pl. a responsum irodalomban, akkor mindig lesz benne hivatkozás egy másik műre, abban egy harmadikra és így tovább, a végtelenségig. Előfordul, hogy egy ilyen szál teljesen elvész, mivel a hivatkozott mű se otthon, se a jesivában se a zsinagógában nincs meg. Képtelenség is lenne minden könyvet beszerezni, általában sem elég hely, sem elég pénz nincs erre. Ráadásul a rabbinikus irodalomban állandó használatban vannak olyan forrásművek is, amelyeket több száz éve adtak ki, és már nem kapható-

ak. Sokszor találkozhatunk olyan helyzettel egy-egy könyvben, hogy a szerző idézi egy korábbi rabbi véleményét, de hozzáteszi, hogy „mivel az eredeti mű nincs a birtokában, nem tudja ellenőrizni, mire alapozza az érvelést”⁸.

MODERN MEGOLDÁS A NEHEZEN BESZEREZHETŐ KÖNYVEK PROBLÉMÁJÁRA

Itt lép színre a modern technológia, ami digitalizálással siet a probléma megoldására azzal, hogy régi és új könyvek tízezreit teszi elérhetővé.

A rabbinikus irodalom két legismertebb virtuális gyűjteménye a *hebrewbooks.org* és az *otzar.org* oldalon található.

Előbbi egy teljes egészében ingyenes adatbázis, amelynek tulajdonosa és kezelője Chaim Rosenberg, a rabbinikus irodalom digitalizálásának egyik úttörője. A brooklyni Crown Heightsban élő lubavicsi haszid férfi először 1998-ban adott ki egy CD-t, amin néhány száz könyv volt elérhető digitalizált formában. Hét évvel később, 2005-ben már egy sokkal nagyobb, két CD-nyi válogatást adott ki, összesen több mint kétezer könyv digitális verziójával. A kereskedelmi forgalomban kapható lemezeket hatalmas örömmel fogadták a rabbi, hiszen kivételes lehetőség volt, hogy hirtelen ilyen sok könyv vált számukra hozzáférhetővé. A digitális archívum ezt a formátumot azonban hamar kinőtte, és hamarosan felkerült az internetre. A jelenleg 62.218 kötetből álló gyűjtemény ingyen és bérmentve áll az olvasók rendelkezésére.

Rosenberg non-profit kezdeményezését adományokból finanszírozza. Kezdetben nagy tempóban bővült a kínálat, azonban az utóbbi években lelassult ez a folyamat, de az utolsó, néhány héttel ezelőtti frissítés során így is 305 könyvvel bővült a gyűjtemény, éves szinten talán 1000-1500 új könyv jelenik meg az adatbázisban. A lassulásnak valószínűleg az az oka, hogy Rosenberg az egész projektet egyedül működteti, mondhatni hobbiból, a szabadidejében digitalizálja a könyveket,

nincs stábja hozzá. Az általa elérhetővé tett művek között olyan ritkaságok is szerepelnek, mint a *TaSBéC* responsum 1551-ből vagy Maimonidesz *Miné Torá* könyve 1574-ből, amelyet a New York-i lubavicsi könyvtár és más gyűjtemények bocsátottak a rendelkezésére. A könyvek az interneten böngészhetőek és teljes egészében letölthetőek.

A non-profit *hebrewbooks.org*-gal szemben az *otzar.org*-on otthont kapó *Otzar HaHochma* (A bölcsesség kincstára) egy olyan profit alapú vállalkozás, amelyet komoly stáb működtet. Két szolgáltatást kínálnak a felhasználóknak, az egyik internetes alapú böngészést tesz lehetővé, ahol a könyvek első 40 oldala mindenki számára ingyen hozzáférhető. Ha valaki ennél tovább akar olvasni, akkor többféle előfizetésből válogathat. A másik lehetőség, hogy egy külső vevőszerepen vásárolja meg az ember a teljes archívumot, ilyenkor a frissítéseket egy kis összeg ellenében időről időre feltöltik a külső tárra.

Ez a gyűjtemény 2003-ban, öt évvel a *hebrewbooks.org* megszületése után indult. Mára mintegy 120 ezer könyvet tartalmaz és évente 5-6000 címmel bővül a kínálata.

Mindkét kezdeményezésre jellemző, hogy nem csak a könyvlapokról készült képek érhetőek el, hanem az ún. OCR technológiával készülnek a dokumentumok, így a teljes szövegben lehet keresni, melynek eredményeként az ember egy gyors kereséssel sokszor olyan forrásokhoz jut, amelyekről nem is tudta, hogy léteznek.

MAGÁNKIADÁSOK NÉPSZERŰSÍTÉSE

Ezek a digitális adatbázisok segítenek egyes könyvek elterjesztésében is, mivel a legkisebb példányszámú kiadott művek is széles körben válnak elérhetővé általa. A számítógépek elterjedésével olcsóbb és könnyebb lett a könyvnyomtatás, így egyre elterjedtebb, hogy pl. egy esküvő kapcsán kiadják a család egyik rabbi felmenőjének a fennmaradt írásait. Ezeket általában a csa-

láttagok gépelik és tördelik és legfeljebb néhány száz példányban adják ki. Ha ezek után az egyikük elküldi az *Otzar HaHochmán*nak, akkor, a keresési programoknak hála, jó eséllyel egyre több rabbi ismerkedik meg vele és egyre gyakrabban kezdik idézni.

Bár sokan attól tartanak, ha interneten elérhető lesz a mű, senki nem fogja majd akarni megvenni a papíralapú könyvet, sok esetben az történik, hogy annyira hasznosnak bizonyul a kiadvány, hogy többen is

kettővel együtt kb. 150 ezer rabbinikus könyv férhető hozzá digitálisan.

A különbség oka részben az, hogy az *Otzar HaHochma* szűkebben értelmezi a rabbinikus irodalom fogalmát, mint a *hebrewbooks.org*, így bizonyos könyvek, amik az ő ízlésük szerint nem elég „kóserek”, nem kerülnek fel az *otzar.org*-ra. A *hebrewbooks.org* kevésbé szűri a felkerülő tartalmat.

KLASSZIKUS ALAPMŰVEK DIGITÁLISAN

Ettől a kettőtől eltérő szolgáltatást kínál az izraeli Bar-Ilan Egyetem ún. Responsa Projectje. Valójában ők voltak a rabbinikus irodalom digitalizálásában az elsők, hiszen a projekt 1963-ban indult. Náluk azonban nem a könyvmennyiség a hangsúlyos, hanem pár ezer klasszikus alapmű minél alaposabb feldolgozására koncentrálnak. A Biblia, a Talmud, a *Sulchán áru* és a leghíresebb klasszikus kommentárok, valamint a responsum irodalom legfontosabb műveit teszik elérhetővé, mégpedig nagyon jól kereshető szöveggként. A program nagyon érzékeny keresőszoftvert használ: egy jól kidolgozott algoritmus lehetővé teszi a keresést akkor is, ha csak a szó gyöke van meg; a könyveket összekötő linkek pedig még inkább megkönnyítik a kutatást. Itt tehát nem egyszerűen beszakent könyveket kutathatunk, hanem begépelte szövegeket, melyeket átvizsgáltak és amelyekben jelezték, ha valahol pontosításra szorult a szöveg – pl. mert nyomdahiba volt az eredeti példányban. Ebből az adatbázisból sokkal jobban lehet idézni, mert itt már biztosan hibátlan szöveget kapunk.

A '80-as évek végéig csak az egyetemen volt hozzáférhető az adatbázis. Ha valaki egy adott témában akart kutatni, akkor megrendelhetett egy keresést, melynek során a megadott kulcsszavak alapján ki nyomtatták a vonatkozó irodalmat. Később, 1992-től nem másolható

CD-ken bocsátották ki az adatbázist, majd pedig pendrive-on.

MIKOR MELYIK ADATBÁZIST ÉRDEMES HASZNÁLNI?

Olyan esetben, amikor pl. egy talmudi kifejezésre szeretnék keresni, nem fogok sem az *Otzar HaHochmán*, sem a *hebrewbooks.org*on keresni, mert előfordulhat, hogy nem fogok pontos találatot kapni. Vagy azért, mert az OCR nem ismerte jól fel a szöveget, vagy mert az eredeti könyvben hiba volt. Ezért ilyenkor a Bar-Ilan adatbázisát használom. Ha egy nagy témát kutatok, amihez sok forrást szeretnék begyűjteni, akkor főleg az első két honlapon keresztül kutatok.

Itt most csak a három leghíresebb gyűjteményt említettem, vannak azonban más jellegű digitális archívumok is, amiket érdemes megemlíteni.

Ilyen pl. a Hebrew National Library, a Héber Nemzeti Könyvtár gyűjteménye (<https://www.nli.org.il/en>), ahol régi ritka könyveket teszek digitálisan elérhetővé. Ma már több mint 200.000 zsidó témájú könyv található ott digitális formában, ezenkívül nagyon sok régi zsidó újság digitalizált verziója, köztük a budapesti *Egyenlőség* évfolyamai is.

A New York Public Library-nek egyedülálló gyűjteménye van ún. *Yizkor* buchokból, vagyis olyan visszaemlékezésekből, amelyek egy-egy, a holokausztban teljesen elpusztított közösségnek állít emléket (<https://digitalcollections.nypl.org/collections/yizkor-book-collection#/?tab=navigation>). Ezekből nagyon sok érdekességet megtudhatunk héberül, jiddisül és más nyelven.

Az összes digitális archívumot összevetve úgy vélem, napjainkban nagyjából összesen kétszáz ezer rabbinikus könyv lehet elérhető digitális formában, a számuk napról napra nő – ám még mindig akad olyan könyv, amit hiába keresek, sehol nincs...

megveszik. Köztes megoldás lehet, ha a szöveg felkerül a digitális archívumba, de nem lesz nyomtatható, így akinek igazán szüksége van rá, kénytelen lesz megvenni.

Mindkét archívumba csak legális könyvek kerülhetnek föl: vagy olyanok, amelyeken a koruk miatt már nincs szerzői jog, vagy pedig a jogokat birtokló szerző, örökös vagy a kiadó engedélyével. Mivel a *hebrewbooks.org*-on megjelent több mint 60 ezer könyvnek még mindig csak a fele van meg az *Otzar HaHochmán*nak, a

¹ 5Mózes 5:1., 6:7., 11:19.; ² Misna, *Plá* 1:1.; *Sulchán áru* *JD* 246:18.; ³ *Jósua* 1:8.; *SÁ* uo. 1.; ⁴ *SÁ* *RSZ*, *Hilchot Talmud Torá* 2:9.; ⁵ *Kidusin* 40b.; ⁶ *Tánjá* 5. fejezet; ⁷ *Uo.*; ⁸ Lásd például *MáHáRÁM* *Sik* responsum OC 325. végén; *Minchát Jichák* responsum 3. kötet 70. fejezet; a lubavicsi rebbe: *Igrot kodes* 2. kötet 377. oldal.

ZSIDÓ DIGITÁLIS GYŰJTEMÉNYEK A HAZAI INTERNETEN

A 21. század egyik kihívása, hogy az emberiség kultúrkinccseit mindenki számára elérhetővé tegye az interneten digitális formákban. A digitális kiadások megkönnyítik a tartalmak terjesztését, így azok olyan helyekre jutnak el, ahová a könyv, újság, tankönyv, értéket képviselő film és hanganyag – leginkább pénzügyi okokból – nem. DOMBI GÁBOR ÍRÁSA

A technológia vezérelt formaváltási kényszert fokozza az újabb generációs felhasználók technológia-függősége, hiszen ők elődlegesen az online, mobilon és számítógépen keresztül elérhető tartalmakat keresik. A könyvtáraknak azzal a helyzettel is szembe kell nézniük, hogy hagyományos tárolókapacitásuk sem bővíthető tovább, így ők is hajlanak példányaik egy részének kiváltására digitális formában. S nem mehetünk el amellett, hogy a digitalizálás gyakran értékmentési funkciókkal jár együtt: a csak egy-egy példányban fellelhető ritkaságok új formában közkinccsé válhatnak, és az esetleg pusztuló művek túlélési esélyt kaphatnak.

A digitális kiadások új helyzetet teremtenek kulturális örökségünk, könyveink irataink számára is. Lehetőséget nyitnak ahhoz, hogy a bennük lévő értékek újjászülethessenek, hiszen a művek – ha nemcsak képként dolgozzák fel az oldalait, hanem optikai karakterfelismerést is végeznek a digitalizálók – mélyebben nyílnak meg a szövegek aprólékos elemzői előtt; s lehetőség nyílik a kulcsszavas keresésre, a könnyű kimásolásra, megosztásra. Ezek a lehetőségek megkönnyítik a kutatók, oktatók és a diákok munkáját is. Megfelelő átalakítás után a digitális szövegek hordozhatóvá, mindenhol elérhetővé válnak, és mobiltelefonon, számítógépen, E-könyv olvasókon is elérhetőek lesznek művek milliói úgy, hogy nincs szükség könyvespolcok építésére. A digitális művek egyet nem pótolhatnak igazán: a nyomtatott vagy kézzel készült alkotások esztétikáját, a fóliánsok tiszteletet ébresztő súlyát és hagyományos ol-

vasásuk tradícióját, rítusait. Az emberiség kulturális hagyatékának digitálissá kell válnia (a könnyebb, olcsóbb kezelés, megosztás, terjesztés miatt), de ez nem jelenti a nyomtatás, akár kézzel alkotott művek végét: megmaradnak a könyvek mint az emberiség fontos kulturális teljesítményének szimbólumai, és a mindennapi minőségi használat eszközei.

A digitális tartalom széles körű lehetőséget nyújt annak alkalmazására, amit az internet kezdeteikor az alkotók és felhasználók legjobban élveztek és kihasználtak, a hypertext, a linkek által való tartalmak összekapcsolására. Például egy-egy szöveghez, képhez a logikai, tartalmi kapcsolatok milliói hozhatók létre, és a gondolkodás mély elemzésére, tanulásra soha nem látott lehetőségek nyílnak.

Az internetes oldalak, az általuk kínált tartalom mennyiségének növekedésével egyre inkább tematikus könyvtárakká, tudástárakká válnak, hiszen alkotóik egy részüket eleve nagyobb mennyiségű tartalom megosztására tervezték (adatbázisok pl.: sefaria.org, europeana.eu). Vannak kevert oldalak, ahol a rövidebb (kulturális) információk nem válnak el élesen a nagyobb lélegzetű művek publikálásától, s vannak olyanok, ahol csak könyvtári logika szerint kereshetünk a katalógusokban, tartalomban. Vannak hagyományos könyvtárak, amelyek tevékenységeik egy részét áthelyezték a virtuális térbe, és ott hoztak létre értékes külön gyűjteményeket digitalizált könyveikből, és vannak olyanok, amelyek új internetes tartalmat építenek. Ezek közül mutatjuk be a legfontosabb hazai tartalomszolgáltatókat.

ZSIDO.COM

A weboldal nem klasszikus internetes könyvtár, hanem komplex összeállítás, ahol az EMIH szervezeti hírei, információi mellett épült fel a Tudástár rovat (<https://zsido.com/konyvek/tudastar/>). E hatalmas szöveges adatbázis a teljességre törekszik annyiban, hogy a zsidó vallási tudományok, hagyományok minden ágát rendszerezetten mutatja be a Bibliától a kabbaláig. Az itt közzétett tartalom több mint egy ismeretterjesztő bevezetés a zsidóságba: a teljes művek a magasabb tudás megszerzését szolgálják. A tudásbázis tematikus gyűjteményekből áll, ez tartalmazza a zsidó Bibliát; összefoglalót a Talmudról, annak legfontosabb traktátusait és kommentárjait; a Háláchát, a zsidó vallásjog bemutatását, s ezen könyvtári egységen belül olyan alpműveket találunk, mint az ungvári Ganzfried Slomó által írt *Kicur Sulchán Áruch* (ez kivonata a Jozsef Káro művének, s a mindennapi zsidó élet szabályait mutatja be), illetve Naftali

Kraus *Zsidó fogalomtárát*. Különálló gyűjtemény a Liturgia, ahol az ünnepek és imák könyveivel, bemutatásaival találkozhat az olvasó; s a zsidó filozófia és Tankönyv csoportban a haszid gondolkodásmódban nyer bevezetést az érdeklődő. A Tudástárban megtalálható Naftali Kraus szinte minden műve, s az EMIH vezetőinek előadásai. Az online könyvtáraknak megfelelően katalógus segíti az eligazodást – érdemes ennek átböngészésével kezdeni a tájékozódást. A *zsido.com* tudástára nemcsak könyveket, cikkeket fűz egybe, de előadásokat bemutató hanganyagok és videófelvevételek is kiegészítik a tartalmat. Tag-elve, címkézve vannak az előadások, amelyek szinte minden tartalomjegyzékon is elérhetők, letölthetők. Az EMIH a Magyar Nemzeti Digitális Archívumba (Manda – lásd később) 442 digitalizált kötetet töltött fel, magyar, héber és jiddis nyelven.

A RABBIKÉPZŐ KÖNYVTÁRA

A legrégebben működő hazai zsidó kulturális gyűjtemény az Országos Rabbiképző Intézet – Zsidó Egyetem könyvtára, amely az utóbbi években látványos fejlődésen ment keresztül. Ennek bizonyítéka a hatalmas mennyiségű, letölthető digitális anyag, amelyből 532 mű, közel 80 ezer oldalon érhető el a könyvtár oldalán. Ezek a művek javarészt 1848 és 1950 között készültek, s a magyar neológ zsidóság szellemi eredményeit mutatják be. A gyűjtemény nem tematikusan rendezett, s a hosszú listában nagyobb hányadot képvisel a 20. század eleji közép és felsőoktatásban használt irodalom és a történeti irodalom, mely utóbbi csak kis mértékben van jelen az EMIH gyűjteményében. A neológ rabbik legnagyobbjai magyar nyelvű műveinek szinte mindegyike megtalálható az oldalon. A gyűjtemény a magyar zsidó szellem- és társadalomtörténet, vallástudomány széles bemutatása, s leginkább értékmentés a jelennek. A Manda gyűjteményben 695 kötetel van jelen a Rabbiképző könyvtára, magyar, német, héber, angol és latin nyelvű művekkel.

MANDA (MAGYAR NEMZETI DIGITÁLIS ARCHÍVUM)

A Manda (<https://mandadb.hu/>) a legnagyobb hazai kulturális adatbázisok egyike, amelyet a Forum Hungaricum Nonprofit Kft. működtet. Ez egy olyan nyilvános online gyűjtemény, amelyet a magyarországi múzeumok, könyvtárak, levéltárak, magángyűjtemények, egyházak, civil szervezetek, kulturális- és oktatási profilú intézmények digitalizált műveit (kép, szöveg audiovizuális tartalom) közös felületen, kereshetően teszi közzé. Az adatbázis célja a digitalizált értékek gyűjtése, rendszerezése, és az Europeana nevű páneurópai kulturális portálba történő feltöltés (<https://www.europeana.eu/hu>). 2013 óta mintegy háromnegyed millió mű került több mint 180 intézmény, szervezet által az adatbázisba.

MAGYAR TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK DIGITÁLIS ARCHÍVUMA

Az MTDA majdnem olyan nagy múltra tekint vissza, mint a Magyar Elektronikus Könyvtár, s valójában egyedül dr. Reisz László aktív munkásságát tükrözi. Az itt közzétett 6915 könyv között közel 200 szerepel a „Zsidókérdés” blokkban (https://mtda.hu/Bokk_zsidokerdes.html).

MAGYAR ELEKTRONIKUS KÖNYVTÁR

A könyvtár alapelveit 1994 tavaszán fektették le, 2002-ben elérték a négyezres műszámot, s napjainkban 22.518 könyv érhető el a könyvtárban. A keresés a zsidóság kulcsszóra 116 találatot eredményez, ellenben, ha nem csak a katalóguscédulákban, hanem a közzétett teljes tartalomban keresünk, akkor a találatok száma 43.124. Ennélfogva a MEK vitathatatlanul fontos szerepet tölt be a magyar zsidóság múltjának kutatásában. S egy személyes megjegyzés: pár hónapja azzal a kéréssel fordultam a MEK munkatársaihoz, hogy tegyék digitálisan közzé Rózsay József, az Országos Széchényi Könyvtárban található, ritkaságszámba menő munkáit. Hálás vagyok, hogy a kérésem javarészt teljesítették. A német anyanyelvű Rózsay (1948-ig Rosenfeld) egyike volt azoknak, akik zsidóként vettek részt 1848 márciusában a pesti forradalomban, alapítója és alelnöke volt a pesti zsidó Magyarító Egyletnek, később igazgatója a pesti zsidó kórháznak, és a Magyar Tudományos Akadémia is levelező tagjául választotta 1864-ben.

Napjaink legfontosabb feladata, hogy a zsidó kulturális értékeket ne csak digitalizáljuk, hanem minden eszközzel feldolgozhatóan (tartalmi kereséssel) tegyük közzé az interneten. Ez egyszerre szolgálhat ismeretterjesztést, oktatást, tanulást, emlékeztetést: utat a múltból a mának. Egy szkennel ma már nem elérhetetlen

senki számára, amellyel digitalizálni lehet a könyveket, de a legnagyobb hozzáadott érték a valós munka, a ráfordított idő, hogy a digitális példányok szöveg helyesen kerüljenek fel az internetre. S ebben a digitalizációs munkában mindenki segítsége, ideje, szakértelme, hozzáadott értéke köszönetet érdemlő.

A holokausz mártírjainak NEVEI ROKONAIK SÍRKÖVÉN

Szomorú évfordulók sorára emlékezünk májustól kezdődően: 1944-ben május 14-én kezdődött meg a vidéki zsidóság deportálása, ami egészen július 9-ig tartott. Ennek emlékére újabb holokausszal kapcsolatos háláchikus kérdéseket bemutató sorozatot indítunk. Elsőként azt tekintjük át, hogyan alakult ki az a szokás, hogy a megmaradt családtagok sírkövére vésik föl a mártírhalált haltak neveit. OBERLANDER BÁRUCH ÍRÁSA

A SÍRKŐ CÉLJA

A *macéva*, a sírkő állítása¹ eredetileg azt a célt szolgálta, hogy megjelölje, hol van sír. Részint azért, hogy jelezzék a kohénoknak, hogy hova nem szabad menniük², hiszen ők nem kerülhetnek közel halotthoz³, részint azért, hogy a családtagok meg tudják látogatni a sírt, tudják, hol kell keresni⁴. Később elterjedt az a szokás, hogy a sírkőre ráírják vagy rávésik az elhunyt adatait: a nevét, a szülei nevét és a halálozás héber dátumát⁵, ezzel is emléket állítva neki, és hogy megkönnyítsék a családtagoknak a sírok beazonosítását.

EMLÉKÁLLÍTÁS, HA NINCS SÍRHELY

A holokausz után merült fel először, hogy a meglévő sírköveket fel lehetne használni arra, hogy olyanok emlékét örökítsük meg vele, akiknek nem tudjuk, hol van a végső nyughelye vagy akiket egyáltalán nem lehetett eltemetni, mert elégették őket. Egyre több túlélő szeretne volna meggyilkolt rokonai nevét valamilyen módon egy sírkőre vésetni. Annak, hogy ez a kérdés felmerült volna a megelőző korokban (pl. pogromok vagy az inkvizíció idején), nem találtam nyomát a rabbinikus irodalomban.

Annak, hogy ezzel a kérdéssel a túlélők a rabbikhoz fordultak, az első írásos nyomát Lemberger Mose Nátán Nátá (1909–1983) makói rabbi responsumában találtam⁶. A zsidó időszámítás szerint 5706-ban (1945-46), tehát közvetlenül a háború után foglalkozott a kérdéssel, majd később, 1950-ben újra elővette a témát⁷. További utalást a témára az óbudai származású Neuman Jáákov Jichák rabbinál (1920–2007) találtam, aki Ausztráliában élve foglalkozott a kérdéssel 1952-ben⁸.

Úgy tűnik, a szokás nem terjedt el rögtön, ráadásul ellenzője is akadt annak, hogy mások sírkövére vessék a mártírok neveit. Halberstam Jekutiél Jehudá (1905–1994) kolozsvári-klausenburgi rabbi (a későbbi cányi rebbe) ellenezte ezt a gyakorlatot, úgy vélte, hogy más hol kell megörökíteni a neveket, nem tartoznak egy másik ember sírjára⁹. Pár évnek kellett eltelnie, míg teljesen elfogadott, bevett gyakorlattá vált az emlékállításnak ez a formája.

SZABAD-E HASZNOT HÚZNI EGY SÍRKŐBŐL?

Az első kérdés, amivel ennek kapcsán foglalkoztak, az az, hogy egy, a háború előtt felállított sírkőre rá szabad-e vésné az elhunyt mártírhalált halt leszármazottai-

A Kozma utcai zsidó temető sírkövei

FORRÁS: TOROBALA/INDAFOTO

nak neveit. Ez azért merült fel kérdésként, mert a *Sulchán áruach*¹⁰ szerepel olyan vélemény, miszerint semmiféle hasznót nem szabad húzni egy sírkövből, ennek alapján pedig talán nem lenne szabad fölhasználni valakinek a sírkövét arra, hogy másokra emlékezzünk vele. Lemberger rabbi, amikor először, rögtön a háború után foglalkozott a kérdéssel, erre azt felelte¹¹, hogy csak az számít haszonhúzásnak, ha pénzt nyer (vagy jelen esetben pénzt spórol) az ember a sírkövből. De mivel senkinek nem kötelező egy sírkövön megemlékeznie a meggyilkoltakról, nem nyer semmit azzal, ha nem új sírkőre, hanem egy már meglevőre véseti a nevet.

Azt azonban nem engedte meg, hogy a vésés idejére elszállítsák a sírkövet. Ugyanis a kabbala szerint a léleknek jót tesz, ha van sírköve, nem szabad azt még egy rövid időre sem elvenni tőle¹². Megoldást jelenthet erre Grünfeld Mose Chájim (1888–1944) sajjószentpéterei rabbi korábbi javaslata¹³, miszerint, ha valamiért el kell vinni a sírkövet átmenetileg, akkor egy ideiglenes, felirat nélküli sírkövet állítanak a helyére erre a rövid időre.

Az emlékezésnek ez a fajtája, amikor már meglevő sírokra vésték a mártírok neveit, nem nagyon terjedt el, talán, mert csak közvetlenül a háború után volt igazán aktuális. Később az a mai napig is élő szokás alakult ki, hogy ha egy holokauszt túlélő meghalt, akkor az ő sírkövére eleve felvésték a meggyilkolt rokonok neveit is. Ebben az esetben nem merül fel a haszonhúzás kérdése, hisz' a nevek már azelőtt felkerülnek az új sírkőre, hogy felállítanak.

MÁRTÍROK NEVEI ÚJRAHÁZASODOTT HÁZASTÁRSUK SÍRKÖVÉN

Ennek az elterjedt szokásnak a kapcsán a rabbik megengedték¹⁴, hogy egy férfi sírjára felírják a holokausztban meghalt első felesége és az első házasságból származó gyerekeik nevét a háború után feleségül vett házastársa jóváhagyásával. Úgy gondolták, nem lesz ettől rossz érzése a háború után elvett második feleségnek.

Hasonlóképpen megengedték¹⁵, hogy egy elhunyt nő sírján feltüntessék a háborúban meggyilkolt első férje nevét, ugyancsak arra alapozva, hogy a második férjnek, akivel a háború után házasodott össze, nem fog ez rossz érzést okozni, és jóváhagyja. Neuman rabbi azonban ezt nem helyeselte¹⁶, mert úgy vélte, ha valaki újra házasodik, akkor teljesen megszűnik a kapcsolata az első férjével.

A REBBE IS TÁMOGATTA A SZOKÁST

A lubavicsi Rebbe szintén egyetértett a megemlékezésnek ezzel a formájával, ahogy az egy 1984-es levélben is szerepel¹⁷: „ha nem lehet tudni az elhunyt édesanyjáról, hogy hol van eltemetve, akkor érdemes megemléteni

az ő nevét is a síron, ha a Chevra kadisa ebbe beleegyezik”. Az öccse Jiszráél Árje Léb (1906–1952) sírjára a cfáti temetőben rá is íratta testvérük, Dovber (1904–1941) nevét, akit a nácik az ukrajnai Dnyiproban öltek meg.

Érdeemes megjegyezni, hogy amikor a Rebbe apósa, a hatodik rebbe 1950-ben, majd anyósa, 1971-ben elhunyt, nem íratta fel a sírjukra harmadik lányuk, Séjna Hornstein nevét, aki 1942-ben Treblinkában lelte halálát. Csak később, amikor a Rebbe felesége, Chaya

Chaja Muska rebecen sírja, rajta a testvére nevével

Mushka rebecen hunyt el 1988-ban, akkor az ő sírkövére került fel Sájna neve. Séjna férjét, Menáchem Mendel Hornstein nevét ekkor sem tüntette fel, talán nem érezte illendőnek, hogy egy nő sírjára olyan férfi neve kerüljön föl, aki nem volt vérrokona.

További érdekesség, amit észrevettem, hogy miközben a New York-i pápai temetőben tele vannak a sírok meggyilkolt rokonok neveivel, maga mesterem, Grünwald József (1903–1984) pápai rabbi sírjára nem került fel első feleségének és tíz gyermekének a neve, akiket a holokausztban gyilkoltak meg.

Mártírjaink emlékét számtalan módon őrizhetjük. Legyenek javukra írva leszármazottaik micvái!

¹ 1Mózes 35:20.; *Sulchán áruach* JD 348:2.; ² *Moéd kátán* 5a.; ³ 3Mózes 21:1.; ⁴ *Jád Jichák* responsum 3. kötet 38. fejezet; ⁵ *Mösivát náfes* responsum 1. kötet 17. fejezet; *Nité Gávriél - Avélut* 2, kötet 66:4–5.; ⁶ *Ateret Mose* responsum JD 2. kötet 238. fejezet; ⁷ *Uo.* 240. fejezet; ⁸ *Águrá böohálchá* responsum 3. kötet, *Szmáchat*, 16. fejezet; ⁹ Idézi NG uo. 8. lábjegyzetben; ¹⁰ *Uo.* 364:1.; ¹¹ *Uo.* 238. fejezet; ¹² *Uo.* 240. fejezet; ¹³ *Chájim bircono* responsum 66. fejezet; ¹⁴ *NG* uo. 32.; ¹⁵ *Uo.* 33.; ¹⁶ Idézi NG uo. 47. lábjegyzetben; ¹⁷ *Likuté szichot* 35. kötet 330. oldal végén.

EGY NEMES MICVA, aminek egy zsinagóga adott otthont

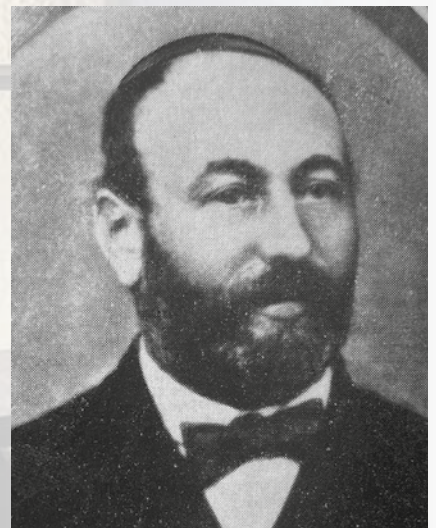
A BUDAPESTI BIKUR CHOLIM EGYESÜLET ÉS A DESSEWFFY UTCAI ZSINAGÓGA TÖRTÉNETÉBŐL 1. rész

A Terézváros egy csendes mellékutcájában, emeletes bérházak szorításában húzódik egy földszintes ház. A belváros közepén álló, vidéki jellegű épület masszív tölgykapuja a letűnt világ több fejezetét őrzi: a zsidó hordárok és a betegeket gyámolító egyletek korát. Viszonylag széles körben ismert tény, hogy a Dessewffy utca 23. alatt zsinagóga található, ám annak részletes történetét eddig csak kevesen tudták – a Judapest anno cikkéből viszont most megismerhetik! CSEH VIKTOR ÍRÁSA

EGY ÚJ ZSIDÓ EGYLET

A betegeket segítő *Bikur Cholim* Egyesületet 1871. április 9-én, Peszách félünnepének második napján alapították meg. Az egyesület létrehozásának gondolatát először Sussmann-Szófer Benjámín Zeév Wolf (1826–1898), a Vasvári Pál utcai Sász Chevra rabbija vetette fel komolyabban, aki áldásos működése mellett felfigyelt a Rókus kórházban (a főváros egyetlen számottevő kórháza az időszakban) kezelt vallásos zsidó betegek nélkülözésére, ami a kóser ételmezés hiányából fakadt.¹

Sussmann-Szófer rabbi megnyerte az ügynek Löw Náthán szivarkahüvely-gyárost is, aki pénzt és energiát nem sajnálva támogatta az egyesület létrejöttét, melynek első elnöke Fleischmann Mór lett egészen 1876-ig, amikor rossz egészségügyi állapota miatt lemondott. Helyére ideiglenesen dr. Schächter

Fleischmann Mór

Jakab (1848–1915) orvost sikerült megnyerni, aki alig egyéves működése alatt elérte, hogy a zsidó arisztokrácia családjai tiszteletbeli tagjai legyenek az egyesületnek, s így azt nagyvonalúan támogassák. Schächter doktornak köszönhetően a bécsi

FOTÓ: CSEH VIKTOR

és párizsi Rothschild családok mellett tiszteletbeli tagok lettek a Buday-Goldberger, Hatvany-Deutsch, Latzkó és Porgesz családok tagjai, illetve a nagy filantróp neje, Hirsch Mórné is.²

1878–1886 között a jámbor Mauthner Antal lett az egyesület elnöke, aki elsőként érkezett a reggeli istentiszteletre, s onnét dél körül olyan odaadással töltötte be, ahogy egy szerető apa gyámolítja a gyermekeit.³

NEOLÓG „TESTVÉR” SZERVEZET

1899-ben a pesti – neológ – Chevra Kadsia berkeiben Pollák Eliezer (Lázár, 1822–1905) Rumbach utcai rabbi vezetésével mozgalom indult, hogy a kórházakban ingyenesen kóser kosztot biztosítsanak, illetve hogy a szegény családokat a hétnapos gyászidőszakban étellel lássák el. A Chevra tagok között ugyan voltak olyanok, akik azt mondták, hogy erre van a Bikur Cholim, de mások erre azt válaszolták, hogy az folyton anyagi zavarokkal küzd és egyébként is akkor éppen csak 35 (valójában 42) embernek biztosít „rituális kosztot”, ezzel azt implicálva, hogy a Bikur Cholim csak ortodox betegeket lát el.⁴

Erre a Bikur Cholim vezetősége is megszólalt, s kihangsúlyozta, hogy az alapszabályuk értelmében „minden fedhetetlen erkölcsű férfi és nő tagja lehet az együletnek”, azaz nem tesz különbséget ortodoxok és nem-ortodoxok között. Bárkinék,

aki náluk jelentkezik, kóser ételt biztosítanak.⁵

A GYÓGYÍTÁSNAK ÉLŐ DOKTOR

Aztán 1886-ban az egyesület tagjai nagy lelkesedéssel újból dr. Schächter Jakabot választották meg, aki ekkor már elfogadta a jelölést, amellyel, hogy a fővárosi törvényhatósági bizottság tagja és az Orthodox Hitközség alelnöke is volt. 1894-ben báró dr. Müller Kálmánnál (1849–1926), a Rókus kórház igazgatójánál sikerült elérnie, hogy az őszi nagyünnep alkalmával egyes kórtermeket imaházzá alakíthassanak, hogy ott méltó körülmények között köszönthessék az újévet, illetve imádkozzák át a hosszúnapot, ahogy erről írtak:

„Elképzelhetjük, mily nagy öröm volt ez számukra, hogyan vonul fel a különböző betegségekben szenvedők tömege, az operáltak, bénák, tolokocsival és mankón járók csoportja, kik itt az imaházban megjelentek, hogy könyörgő imáikkal állapotuk jobbrafordulását kérik a Mindenhatótól! Nincs az a toll, mely elég híven megörökíthetné a jelenetet, mely az imaház falai között lejátszódott. Ezek a szenvedő emberek, mintha kicserélődnének, mindegyik át akar alakulni lelkileg még jobbra, finomabbá és nemesebbé, hogy elérje a Mindenható megbocsátását és szenvedései megszűnését. A történelmi hűség kedvéért az imaházzal kapcsolatban meg kell említeni azt

is, hogy e sorok írója [Löwy Samu – szerk.] az egyesület vezetőségének felkérésére – melynek felejtethetlen édesatyja néhai Löwy Károly igazgatói minőségben az egyesület előjárósági tagja volt – közel két évtizeden keresztül, nagyünnepünk alkalmával teljes önzetlenséggel és a legnagyobb örömmel a Muszaf ima előimádkozója volt és állíthatja, hogy azt a benső ájtatosságot és megtérést, melyet a kórházi imaházban tapasztalt, soha többé máshol ily mértékben nem látott [...]”⁶ – a Rókus kórházi alkalmi imaházat negyed évszázad után, 1919-ben felsőbb utasításra megszüntették.

Schächter doktor 1915 őszen is egy nemes micvát igyekezett teljesíteni, de a halál gyorsabb volt nála. A Rákóczi út 8. szám alatti bérház harmadik emeleti folyosóján lett rosszul, majd néhány perc múlva meghalt. Az említett házban egy betegét, özvegy Tauber Ignácnét akarta meglátogatni.⁷ Testét a Kertész utca 50. alatti lakására szállították, majd a hagyományoknak megfelelően a lehető leghamarabb eltemették; a több ezer fős gyászmenetben nem csak nagyszámú tisztelői, de a főváros vezetői is részt vettek, az alpolgármesterrel az élükön.⁸

A BIKUR CHOLIM BEVÉTELI FORRÁSAI

A Bikur Cholim egész fennállása idején legjobban a hittestvérek nemes szívére hagyatkozhatott. Az

Az Erzsébet körúti aggok házában női lakói

Ernst Frigyes

első városi segélyt – 100 forintot – 1895-ben kapta meg Schächter doktor közbenjárására. 1911-ben engedélyt kaptak, hogy az egyesület javára zárt perselyeket helyezhessenek el, először csak a fővárosban, majd az országban több helyen. A századfordulótól kezdve nagyobb támogatásban részesült minden év niszán hónapban, miután az ortodox hitközség a maceszliszt árát az egyesület javára kilónként 10 krajcárral megemelte. Az egyesületet 1916-tól vezető Ernst Frigyes (1861–1919) kérésére a hitközség átengedte a Kazinczy utcai főtemplomában a Peszáchot megelőző különleges szombatosszövegű adományok teljes összegét – az alkalomból az ortodoxia emblemikus főrabbi, Reich Jákov Koppel (1838–1929) rabbi a dróséja előtt lelkesen buzdította a megjelent tömeget, hogy adakozzanak a Bikur Cholim javára.⁹

TRAGÉDIÁBÓL FAKADÓ ELNÖKVÁLTÁS

Az 1919-es nyár vége tragikus törést hozott az egyesület vezetésében. Augusztus 19-én, a déli órákban Ernst Frigyes elnököt egy fiatalemberekből álló csoport a Szabadság téri vilamosmegállóban elfogta. Először a tőzsde épületébe, majd a Zrínyi utca egy bérházába vitték, ahol agyba-főbe verték. Ernst úr két nappal később belehalt sérüléseibe, s habár a támadás okáról nincs egyértelmű feljegyzés, az egyesület elnöke min-

den bizonnyal a fehérterror egyik első áldozata volt.¹⁰

Ernst úr temetése után dr. Sebestyén Antal (1887–1964)¹¹ tanár lett az egyesület elnöke, akinek 1921-ben sikerült elérnie, hogy szervezete, mely addig az Orczy-ház egy kényelmetlen oldalhelyiségében székel, az elegánsabb Kertész utca 32. alá költözzön, ahol az ortodox hitközség ambulatóriuma (járóbetegeket ellátó rendelő – *a szerk.*) is megnyitott. Sebestyén úr nap mint nap megtapasztalta az ambulatórium működését, és felismerte, hogy az nem tud minden rászoruló beteget ellátni, hiszen csak a já-

róképéseknek nyújt segítséget, ezért egy külön orvosgárdát szervezett, amelynek tagjai az otthonukban ápoltakhoz is kijártak.¹²

Az egyesület újabb mérföldköve 1925 nyarán volt, ugyanis ekkor kezdődtek meg a tárgyalások a Budapest Székesfővárosi Közszolga Ipartársulat Betegsegélyező és Önszegélyező Egylettel, hogy a Desseffy utca 23. szám alatti zsinagógát a Bikur Cholim vehesse meg. A Közszolga Egyesület ekkoriban már csak nehezen tudta fenntartani imaházát, ezért kínálta eladásra – s jóllehet, a Bikur Choliménál keveset ajánlatokat is kaptak, mivel ragaszkodtak hozzá, hogy az épület zsidó imaház jellegét megtartsák, végül 1926 nyarán 300 millió koronáért a Bikur Cholim Egyesületnek adták el az ingatlant.¹³ Az üzlet létrehozásában Sebestyén doktor mellett kiemelkedő szerepe volt dr. Ra-

konitz Dezsőnek (1894–1964), az egyesület tiszteletbeli ügyészének és dr. Neumann Rafael (1878–1967)¹⁴ ügyvédnek.

A BIKUR CHOLIM HÉTKÖZNAPJAIBÓL

Dr. Sebestyén Antal egy ízben a következőképp foglalta össze az egyesület hétköznapi gondjait s küzdelmeit:

„Feljön Budapestre a hitközségi metsző, a kántor, a tanító, a tisztviselő, az elszegényedett kereskedő betegen. Gyógyíttatni akarja magát, hogy megint a családjának élhessen. Szalad ide, szalad oda, de mert valami eldugott fészekben egy kis kidőlt-bedőlt vityillója van és a vityillóhoz egy raj aprósága, nem kap a helyi hatóságtól szegénységi bizonyítványt, amivel, mint ingyenes beteget kórházba vennék. Viszont olyan szegény, hogy az útiköltséget Pestig is úgy szedte össze – kölcsön a szomszédoktól.

Hogy tudná az ilyen fizetni az ápolási költséget? Megindul hát a nagy ántesámbrizálás chevratól a hitközségig, tour-retour, folytatódik a Sas- és Bálvány utcai textileseknél, s végződik... nos... hol? A Bikur Cholim kis Desseffy utcai irodájában. Megtörve, agyongyötörve, elaléltan kaffog fel a lépcsőn a mi »kedves hittestvérünk« és már az ajtóban kezdi a sírást, hogy – Uram, ha Istent ismer, segítsen meg, mentsen meg, mert elpusztulok. [...]

Nos hát, a Bikur Cholim, [...] fájló nincstelenségében is határozni kényszerült, mint a szegény ember, akinek csak a jó szíve van, de mégis mindenét odaígéri: nyolc napra vállalja a beteg kórházi ellátását, meg azonkívül a kóser kosztot. Vállalja a befizetést a kórháznak, a tudószanatóriumnak...

De honnan, de miből? Egyelőre maga se tudja. Majd akkorra, ha fizetni kell, lesz, majd megsegít az Isten, majd, majd! És így megy ez napról-napra, hétről-hétre, évről-évre...¹⁵

A HŰSÉGES ÉLELMÉZŐ

Őszinte gyász borult az egyesület tagjaira és az általuk gyámoltott be-

dr. Sebestyén Antal

tegekre, amikor Purim után nem sokkal jött a hír, hogy Brünn Ede (1855–1932), vagyis Reb Óser elhunyt. Halála alkalmából az alábbi nekrológ jelent meg az akkori a *Zsidó Újságban*:

„Megrendülve és megilletődve, a nagyoknak kijáró tisztelettel gondolunk a hirtelen elhunyt, derűs mosolyú Brünn bácsira, a szegény betegek népszerű istápolójára. A »Bikur Cholim« megbízásából a szegény zsidó betegeknek (45 éven át) kóser kosztal való ellátásával – maradandó emléket biztosított magának. Aranyos, jó, zsidó szívét ismerte minden beteg, aki az utóbbi évtizedekben Budapest közkörházaiban vagy klinikáin keresett gyógyulást és orth. kóser ételmezésre tartott igényt.

Reb Óser előrehaladott kora dacára fiatalos lelkesedéssel és igaz zsidó testvéri érzéssel telítve, rőtta az emeleteket és kereste, kutatta a »betegeit«. Mihelyt talált még ellátatlan zsidó beteget, nem várt »felsőbb utasítást«, hanem sietve tálalta fel a jóízű, bőséges ebédeket. Bámulatos volt technikája, hogy miként kérlette, becézgette fásult és étvágytalan betegeit. De Brünn bácsi nemcsak testileg táplálta betegeit, hanem lelkiileg is felélesztette őket, finom és szellemes mondásaival.

Önfeláldozóan szolgálta a bpesti Orth. Chevrát is 40 éven keresztül. Hivatásának teljesítése közben az új orth. Temetőben vasárnap hirtelen rosszul lett s kedd reggelre mindenki tudta, hogy R. Óser már nincs az élők sorában. Senki sem hitte volna, hogy a temetőben nehéz szolgálatot végző, a kórházakba futkosó, dús barna szakállú Brünn bácsi 77 esztendősen lett volna már. Üdesége, lankadástól meg szakított munkaöröme rácáfolt a kivétel nélkül naponta mikvóba járó és az esti »si-

BIKUR CHOLIM

A Bikur Cholim héber kifejezés, mely a „betegek látogatását” jelenti. A beteg embert micva meglátogatni, ahogy a Tórából tanuljuk: „És megjelent neki az Örökkévaló Mámré ligeténél [...]” (1Mózes 18:1.) – Ezt az írsverset bölcseink úgy magyarázzák, hogy a Teremtő elment meglátogatni a beteget. A Kicur Sulchán áruch szerint a rokonoknak, barátoknak, akik állandóan meg szoktak fordulni a másik házában, mindjárt látogatóba kell sietniük, amint meghallják valakiről, hogy beteg. Azonban azok, akik amúgy nem igen szoktak megfordulni a házában, ne menjenek mindjárt meglátogatni, hogy ne érzékeltessék vele, hogy beteg és ne súlyosbítsák ezzel a helyzetét. A Kicur Sulchán áruch szerint nekik csak három nap után kell látogatóba menniük. Azonban, ha valakire hirtelen tört rá a betegség, a távolabb állók is mindjárt meglátogathatják. Minél többet látogatja valaki a beteget, az annál dicséretreméltóbb, csak arra vigyázzon, hogy ne legyen terhére.

A beteglátogatás parancsának a lényege megnézni, hogy a betegnek mire van szüksége, mit kell neki, vagy érte tenni, hogy az örüljön a felebarátainak, továbbá, hogy gondoljon rá és imádkozzon érte. Aki meglátogatja a beteget, de nem imádkozik érte, az nem teljesíti kötelességét. Ezért nem szokás sem a nap első három órájában a beteget meglátogatni, mert akkor minden beteg megkönnyebbül, és ezért a látogató nem tartaná szükségesnek, hogy érte imádkozzon, sem pedig a nap utolsó három órájában látogatni, amikor a betegség súlyosbodik és a látogató már lemondana arról, hogy imádkozzon érte.²⁰

A legtöbb hitközségben alapítottak külön Bikur Cholim egyesületet, melynek tagjai látogatták és ellátták a beteg hittestvéreiket. A beteglátogató egyletek fő bevételi forrása pedig a mindenkori adományok voltak.

ür«-on pontosan részt vevő Reb Óser életkorára.

Minden hangoskodástól mentes vallásossága, kötelességtudása és mindenek feletti »Áhávász Jiszóél«-ja legyen példaképe és eszménye minden zsidó embernek.¹⁶

A BETEGELLÁTÁSON TÚL

Az 1931-ben leköszönő Sebestyén doktor helyére dr. Rakonitz Dezsőt választották meg, aki még tovább bővítette az egyesület karitatív jellegét. Az Orthodox Nőegylettel karöltve 1934-ben az Erzsébet körút 34. alatt, Spitzer Hermann textilkereskedő bérházában sikerült egy újabb szeretetotthont nyitni, ahol mintegy húsz elaggott, munkaképtelen embert lehetett elszállásolni.¹⁷

Már a Dessewffy utcai zsinagógában nyitotta meg a Bikur Cholim a saját Talmud-Tóráját, ahol Fischer Izidor oktatta a fiatal nebulókat a héber betűkre és a Tóra alapjaira.¹⁸

Kilenc évvel később, 1940-ben Rakonitz doktort díszelnökké, Stern Leót (1897–1944) pedig elnöké választották.

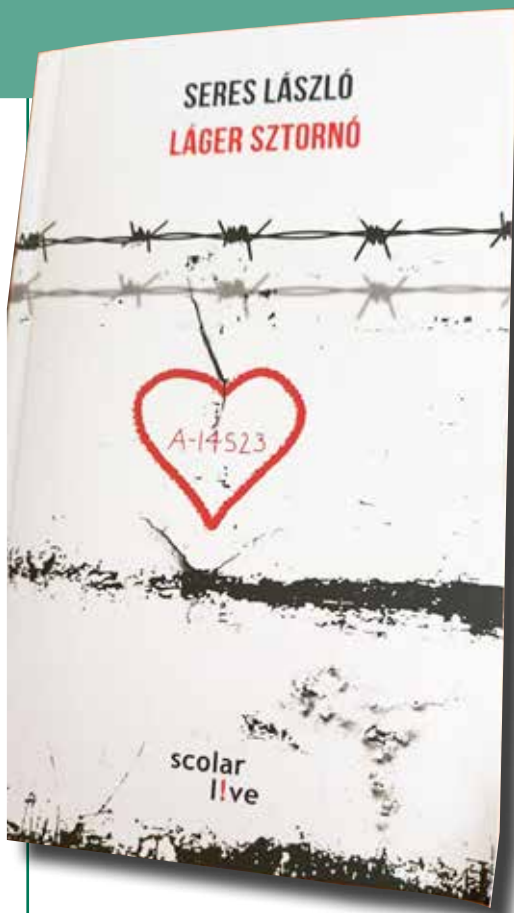
Stern úr, a Kárpátia Általános Fakereskedelmi Rt. megalapítója, a *Tíferesz Báchurim* (Ifjak dísze, vallásos ifjúsági szervezet – a szerk.) ügyvezető igazgatója és az egyesület sok éve tagja,¹⁹ a székfoglalójában programjának fő pontjául egy árvaház felállítását tűzte ki célul, azonban a nemes intézmény felállítását elsöpörte a vészkorszak szörnyű vihára.

¹ Stern Salamon dr. (szerk.), *Hetven év a betegek szolgálatában 1871–1941*. Budapest: Egyesületi Kiadás, 1941. 10. old. A továbbiakban: Stern, 1941.; ² Stern, 1941: 10–11. old.; ³ Uo.; ⁴ „Hirek – Új intézmény”, *Egyenlőség*, 1899. 18. évf. 47. szám, 10. old.; ⁵ „Hirek – A pesti »Bikur Cholim« egyesület”, *Egyenlőség*, 1899. 18. évf. 48. szám, 10. old.; ⁶ Stern, 1941: 13. old.; ⁷ „Hirek – Egy fővárosi orvos hirtelen halála”, *Világ*, 1915. 6. évf. 285. szám, 11. old.; ⁸ „Hirek – Dr. Schächter Jakab temetése”, *Világ*, 1915. 6. évf. 287. szám, 12. old.; ⁹ Stern, 1941: 13–15. old.; ¹⁰ Vö.: „A titkos társaságok éjszakai munkája – Milyen szerepük volt a titkos társaságoknak az ellenforradalom bűnkronikájában”, *Esti Kurir*, 1926. 4. évf. 71. szám, 9. old.; ¹¹ „Dr. Sebestyén Antal”, *Új Élet*, 1964. 20. évf. 24. szám, 5. old.; ¹² Stern, 1941: 15–16. old.; ¹³ „Ingatlanvásár”, *Újság*, 1926. 2. évf. 157. szám, 10. old.; ¹⁴ „Dr. Neumann Rafael halála”, *Új Élet*, 1967. 22. évf. 6. szám, 2. old.; ¹⁵ Sebestyén Antal dr., „Amit meg kell valósítani”, in: Korein Dezső, *Szombat-Almanach*. Budapest: Somré Sabosz Bizottság, 1927. 71–72. old.; ¹⁶ „Reb Óser Brünn”, *Zsidó Újság*, 1932. 8. évf. 13. szám, 4. old.; ¹⁷ Stern, 1941: 18. old.; ¹⁸ Stern, 1941: 20. old.; ¹⁹ „A budapesti orthodox hitközség választása – Stern Leó”, *Egyenlőség*, 1932. 52. évf. 33. szám, 11. old.; ²⁰ *Kicur Sulchán Áruch* 193:1.;3.

Mit találunk, ha magunkra zárjuk AUSCHWITZ KAPUJÁT?

Interjú SERES LÁSZLÓval új kisregényéről,
a Láger sztornóról

STEINER ZSÓFIA INTERJÚJA

Nemrég újra a kezembe került Merle-től a Mesterségem a halál, és ahogy átlapoztam a regényt, megremített (nem először), ahogy az egyesszám első személyű szöveg valami morbid módon hozzákapcsolt a főszereplőhöz.

Amikor kinyitottam Seres László Láger sztornó című kisregényét, valami hasonló kapcsolódás jött létre köztem mint olvasó és a főszereplő mint elbeszélő között. Csakhogy ez a kapcsolat maga a természetesség hiszen – Kiplinget idézve – egy vérből valók vagyunk. Én ugyan már a harmadik generációja vagyok a ho-

lokauszt túlélőknek, míg a regény főhőse a másodgeneráció traumáit dolgozza fel, ám – ha a regény alapvetése a transzgenerációs traumákról helyes –, tulajdonképpen nincs nagy különbség a belénk kódolt reakciókban.

– *A regény nagyon sok mondata volt ismerős: vagy a saját gondolataim vagy barátaim, rokonaim nekem mondott mondatai köszöntek vissza. Lehetséges, hogy annyira közös a traumánk, hogy ugyanúgy is fogalmazzuk meg?*

– Sok ismerősöm keresett meg azzal, hogy olyan ez a regény, mintha helyettük írtam volna meg a tapasztalataikat. Nekem a szüleim voltak a túlélők, még ha az anyukám nem is volt táborban, mint a főszereplő anyja, de itt voltak a pesti gettóban, nem kell részleteznem, mikén mentek keresztül. A szakértők azt mondják, hogy azok, akikkel megtörtént a trauma, azt átörökökíthetik, akár több generációra is. Így nemcsak az én generációm érintett ebben, hanem következő generációk is. Egy szakértő azt írta, hogy hét generációig hathat ez a trauma, amibe jobb bele sem gondolni. Az egészen biztos, hogy egy-két generációban nagyon erős nyomot hagyott.

– *Mennyire önletrajz a Láger sztornó? Mennyire vagy te András?*

– Részben önletrajzi, részben valós, de nem a családomon belüli élményeket sűrítettem egy szereplőbe. A regénybeli anya nagy részben az én anyukám, de ő nem volt táborban, az a része egy ismerősöm anyu-

FOTÓ: REVICZKY ZSOLT

kájának a története, akit Ausztriába vittek az utolsó vonattal. András, a főszereplő tagadhatatlanul az én világlátásommal rendelkezik, az én szorongásaimat próbáltam belesűríteni. Mivel régóta hordozom magamban ezt a történetet, nagyon sok beszélgetés tapasztalata szűrődik le benne.

– *Ebben tulajdonképpen visszaköszön, hogy ez egy közös traumánk és közös a feldolgozásunk. Egybe vagyunk gyúrva mindannyian.*

– Igen, amikor a '80-as évek végén egyetemre jártam, akkor felfedezésértékű dolog volt másokban megtalálni, nem csak azt, hogy szintén zsidók, hanem hogy a családok nagyon hasonlóan mentek keresztül. Felbukkantak olyan kulcsszavak, amelyekről azt hittem, csak a mi családjunkban jelentenek valamit. A téglagyár volt az egyik ilyen visszaköszönő fogalom, a menetelés, a csomagolás egy alapvető motívum volt ezekben. Gyerekkoromban hallásként éltem meg az elszakadást, a búcsút, elköszönést és lassan fölfedeztem, hogy ez sokakat érintett.

– *A könyvnek egy része nem a holokausztal foglalkozik, hanem a rendszerváltás előtti*

időszakkal, az ott szerzett traumákkal. Olvasás közben felmerült bennem, hogy tekinthetünk-e valamit holokausztregénynek, amikor a cselekmény ilyen messze van már a Soától időben, és amikor annyi más rétege is van a történetnek.

– Az én szempontomból lényegében mindegy, hogy belefér-e a holokausztregény kategóriába mindaz, amit próbáltam megírni. A '70-es, '80-as évek nem elsősorban a társadalomkritika miatt volt fontos a könyvben, hanem mert akkor zajlottak le ezek a családi feldolgozások, beszélgetések. Itt gyökerezik a főhősnek a mondhatni skizofrén létállapota, ami abból a kettősségből ered, hogy a teljes elhallgatás mellett – hiszen az anyja soha nem beszél róla – folyamatosan ott vannak az egyes apró történetek. Az egyik ilyen, hogy a főhős megálmodik egy történetet, egy nagyon hasonló dolgot, mint ami az édesanyjával történt, amikor a nyilasok eltépték a menlevelét. Ezt a halálközeli élményt, a biztonság elvesztését én is megéltem egy álomban.

– Ennek az elhallgatásnak része volt sok családban az is, hogy azt se mondták meg a gyerekeknek, hogy zsidók.

– Én nagyon későn tudtam meg, hogy zsidó vagyok. Rengeteg vitám volt ebben az időben a szüleimmel, mert ők feltétlen hívei voltak a Kádár-rendszernek, én pedig nem bírtam megérteni, hogy hogy tudnak bármi ilyet támogatni azok után, amin keresztülmentek. Ahogy a főhős is megkérdezi a szüleit, hogy az rendben van, hogy hálásak vagytok az orosz katonáknak, amiért felszabadítottak titeket, de miért kell ezt politikailag támogatni? A '80-as évek második felében, amikor már elég nagy voltam, akkor szembesültem vele, hogy az egy súlyosan antiszemita társadalmi közeg volt. Az sokkal jobban irritált, mint amikor a rendszerváltás után ez a sok mocskok a felszínre került a szélsőjobboldali pártokkal. Akkor azt gondoltam, a demokrácia ezzel jár, hadd mondják. De amikor ez elfedve ment a '80-as években, az nagyon undorító volt.

– Ez a korszak emlékeként villan föl a könyvben, ahogy sok szó esik az ún. emléktörésekről. Mit tud kezdeni a túlélők többedik generációja ezekkel az emlékekkel? Le lehet tenni, fel lehet dolgozni mások traumáit?

– Ez a legnehezebb kérdés, ami túlmutat a könyvön is. Erre a pszichológusok se tudnak feltétlenül megoldást adni. Nem feldolgozható abban az értelemben, hogy aztán tovább lehessen lépni. El kell fogadni, hogy velünk él. Az a kérdés, hogy mit szűrsz le belőle, mit jelent számodra. Miközben írtam a könyvet, egyrészt nagyon jó volt szembenézni mindazzal, ami sok év alatt felhalmozódott bennem. Másrészt nagyon jó, hogy a lányommal, aki már 16 éves, tudok erről beszélni és látom, hogy benne semmi nincs ezekből a traumákból. Ha iskolai kirándulásra megy, nincs semmi probléma, míg, ha visszagondolok a saját indulásaimra, elköszönni a szüleimtől, pályaudvarra csomaggal megérkezni, ezek dermesztő traumák voltak nekem. Jó látni, hogy a saját gyerekeimben ez már nincs meg.

– Az egyik legerősebb kontraszt a könyvben András magára maradása, ami szemben áll az átöröklött kollektív emlékeivel.

– Andrásban szerintem részben azért van egy ösztönszerű, idézőjeles individualizmus, mert ez jeleníti meg az ő személyes és társadalmi izolációját. Nagyon korán kezdtem politikai témákban aktív lenni. Ha visszagondolok, a fiatalkori lázadásom, az, hogy anarchista voltam, az nagyon szorosan összefügg ezekkel a családi traumákkal. Hogy nem adhatunk nagy teret egy kormánynak, különben megcsinálhat egy ilyet. Bár már nem vagyok anarchista, továbbra is nagyon szkeptikus vagyok mindennel szemben, ami kollektivistá. Ezt próbáltam a könyvben is hangsúlyosan megjeleníteni.

– Azon túl, hogy ki akartad adni magadból, kinek írtad a könyvet?

– Először is önzésből írtam, ahogy mondd, magamból akartam kiadni. Nem volt a fejemben célközönség, Nem egy százhuszadik holokausztörténetet akartam írni.

Inkább egy attitűdöt, egy lelki feldolgozásmódot akartam továbbadni.

– Mennyire dolgozható fel ez a történet egy kívülálló számára? Tele van „belső poémokkal”, utalásokkal, amik nagyon távol állhatnak egy nem érintett olvasó tudásától.

– Ezt nem tudom felmérni. Az olvasótáborot eleve nagyon leszűkíti, hogy valamilyen szinten érteni kell, miről szól ez a trauma, amiről olvas. Nem egy tömegkönyvet írtam, ez egy elég speciális téma, egy elég szűk szegmense a társadalomnak, aki érintett ebben. Aki kicsit is fogékony erre, az érteni fogja, de valóban van egy belterjessége a dolognak.

– Időben nagyon messze vagyunk már a történetektől. Mennyire érdekel bárkit a többedik generáció traumája, amikor maga az eredeti történés, mondhatni az „őstrauma” is egyre kevesebb embert szólít meg, ahogy ez a könyvben többször is szerepel.

– A nagyon személyes rétege mellett van egy emlékezetpolitikai vonala a regénynek. Engem mérhetetlenül irritál, hogy mivé lett a „soha többé”. És nem csak abból a szempontból, hogy esetleg hozzáadjuk a szomszédunkban lévő háborút... Hanem az elmúlt évtizedekben évről évre lefutnak ezek a holokauszt rituálék. Kiüresedett, sokszor giccses „jóemberkedések”, ahol mindenki elmondja, hogy soha többé, amin ma már bármiféle kirekesztést vagy a klímaválságot értik. A népirítások közé felvesszük az egyéb atrocitásokat, már minden mindennel egyelő, nem szabad a szenvedések hierarchiáját létrehozni. Túlléptünk Auschwitzon. Ez valahol zsidó felelősség is, bezártuk egy lehetséges zsidó identitás páncélsekrejnyébe, és nem engedünk ehhez hozzáférést. Ez részben legitim, hiszen sok a relativizálás, viszont akkor mire megyünk az Auschwitzról szerzett tudásunkkal? Kertész Imre, amikor még nagyon bizakodó volt, arról írt, hogy a holokauszt átlényegülhet tapasztalati tudássá, kultúrává. Ezt nem nagyon látom, hogy megtörtént volna.

– *Pedig úgy kéne lennie, hogy a trauma emléke nemcsak bennünk öröklődik tovább, hanem az elkövetőknek és a passzív nézőknek is tovább kéne örökíteniük a leszármazottaikra.*

– Ehhez ezt a bennünket tágra kéne értelmezni, hogy bennünk, európaiakban. Ehhez képest eltelik pár évtized, és Európa közepén végignéztünk két népirtást, Boszniában és Koszovóban. Áttételesen végignéztük, ami Ruandában történt, szóval nem látom azt, hogy Auschwitz emléke bármit megakadályozott volna. Akkor minden hiába volt, ha egy ilyen üres dolog lett belőle. Egy üres skanzen lesz, korábbi rémálmok helyszíne. A kistábor még nagyjából áll, de a legtöbb, ami Birkenauban volt, nincs meg. Van egy nagy üres tér... ki fogja majd elmondani, hogy ez mit jelent? A katasztrófaturisták igényeihez fog igazodni ez az emlékezetpolitika, Auschwitz egy anti-Disneylanddévá válhat, ahova megyünk borzongani. Nem erről kéne szólnia.

– *Miről kéne szólnia Auschwitznak?*

– Szerintem teljes tévedés, hogy Auschwitz a túlélésről szól. Nyilván az ember boldog, hogy elég sok ember túl tudta élni, de szerintem a diadalmas „az élet él és élni akar, még saját országunk is van” típusú életérzésnek nem ott van a helye. Annak ellenére, hogy nagyon nagy Izrael-rajongó vagyok és boldog vagyok, hogy létezik. Ahogy Kósbányai János fogalmazott, Auschwitzban az a botrány, hogy megtörtént. És ezzel valamit kezdenünk kell, de ez a valami semmiképp nem az életéről szól.

– *A láger leírásából elképesztően cinikus kép jön le arról, hogy milyen is egy látogatás Auschwitzban. A holokauszt termékcsalád, a szelfiző párocák, a masírozó kispáncik lennének a mai valóság?*

– Ezeknek egy része fikció – tehát valóban lehet könyveket kapni a boltban, de a holokauszt termékcsaládot én találtam ki, hogy érzékeltsem

a fogyasztói magatartás megjelenését és az emlékezetpolitika kiüresedését. A '90-es évek közepén jártam ott, amikor óriási társadalmi vitát indított, hogy a katolikus egyház fake-resztereket akart felállítani a bejáratnál. Akkor kiutaztam, és írtam egy riportot erről. Azóta nagyon sokat változott a világ, a médiafelhasználás, megjelentek az okostelefonok, a közösségi média, és ezzel változik a közönség is. Ez természetes. De rengeteg videót, drónfelvételt, Google utcaképeket néztem erről végig, és valóban van egy rettenetes influencers hatalomátvétel Auschwitzban.

– *Az ajánlásba, amit a nekem szánt könyvbe írtál, azt írtad dátum helyett, hogy itt és most. Gyakorlatilag akkor, amikor a könyv megjelent, kitört a háború Ukrajnában. A világ, ahogy mi ismertük, megint felrobbant és megtörtént, amiről azt gondoltuk, hogy nem történhet meg itt és most. Lenne-e valami, amit másként írnál meg most? Valami, ami fontosabbá vált, amire nagyobb hangsúlyt helyeznél?*

– Nagyon nehezet kérdeztél, mert amikor írtam a könyvet, akkor híre-hamva sem volt a háborúnak. Van benne egy politikai fikció, ahol megpróbáltam leírni, hogy vajon mi lenne, ha itt, az EU közepén egy szélsőjobb oldali kormány Lengyelországban megpróbálná befejezni a holokausztot. Hogy milyen simán átmenne az EU-n... próbáltam ezt szarkasztikusan végigvinni, de mire a könyv kijött, addigra egy reálisan létező borzalom konkrétan megtörténik a szomszédunkban. Dermesztő látni, hogy egy új fasizálódó akarat viszi keresztül magát Európán.

– *Amikor megjelent ez a vonal a könyvben, egy pillanatra elgondolkoztam, hogy ez mire utalhat, valamiről lemaradtam? Egy pillanatra a saját tudásomat is megkérdőjeleztem. Ijesztően reális, amitől marad az olvasóban egy feszültség.*

– A realitásérzékünk arról szól, hogy mit hiszünk el. Ebben a gondolat-kísérletben nem Lengyelország a lé-

nyeg, hanem hogy mi tehető meg Európában, és mi nem. Alapvetően nem írnám meg másképpen, csak talán a hatása más ma már ennek a résznek.

– *A könyv egyik feszültségét az adja, hogy Auschwitzba be lehet szabadon menni, lehet mérgetni a falakat, kipróbálni a kemencét és a végén ki lehet szabadon jönni. De ez tulajdonképpen csak döntés kérdése, hogy szabadon ki lehet-e jönni, és András azt választja, hogy ő bent szeretne maradni. Mit keres odabent?*

– András azért megy be oda, mert egyé akart válni a táborral, mégpedig azért, mert ő eddig is egy lágerben élt. Sőt, többfelében, Auschwitz mindig ott volt mellette, körülötte, annak ellenére, hogy a családtagjai nem Auschwitzban voltak. De a félelmeken, szorongásokon, napi elhallgatásokon, megfogalmazásokon, kötődéseken, elszakadási félelmeken keresztül eddig is ebben élt.

Azért megy oda, hogy szembenézen vele, ahogy ezt egyébként a pszichológusa is mondja neki. A másik, ami miatt odamegy, és ami miatt fontos, hogy oda bezárassa magát, az az, hogy a valódi munkájában tisztábban láthasson. A valódi munkája az, hogy keresi Auschwitz nyomait a mában, amik szerinte fönkadnak ezen az Auschwitz-szűrőn. Ezek lehetnek népirtások, kegyetlenkedések, és lehetnek félmosolyok, hidegség, cinizmus és közöny. Ezek kellene a fasizmushoz. Szerepel a könyvben egy náci háborús bűnös, ő mesél a lelki igényről, hogy rend kell hogy legyen. Nekem ez sokkal inkább a fasizmus. Egy Excel táblázat, egy vasúti menetrend.

Nem annyira a nagy érzések, azok egy pogromra jellemzőek, vagy a Kristályéjszakára. De egy ilyen át-gondolni, kivitelezni, teljes köz-igazgatást, vasúti menetrendet kidolgozni – ehhez valami teljesen más dolog kellett, de nem tudtam rájönni, hogy mi. Csak próbálok tapogatózni.

Bárcheszsütéssel a gyökerekhez: 140 nő gyúrta a tésztát Óbudán

Igazán kivételes, közös bárcheszsütésre invitálta az EMIH közösségének női tagjait múlt vasárnap az Óbudai Zsinagógába. Az amerikai alapítású Mega Challa Bake célja, hogy összehozza a hölgyeket egy különleges programra, amely szorosan kapcsolódik az egyik női micvához. Az eseményen az EMIH zsinagógái képviseltették magukat: mindegyik rebecen saját csapattal érkezett, emellett a programon az EMIH több intézménye és szervezete is bemutatkozott. Összesen száznegyvenen készítettek kóser bárcheszt a zsinagógában, a budapesti közösség mellett Szentendréről, Miskolcraól és Debrecenből is érkeztek csapatok.

Az esemény háziasszonya Radzinger Chájá és Mautner Zsófi gasztroblogger voltak, így nemcsak a tradicionális kóser bárchesz elkészítését tanulhatták meg az egybegyűltek, hanem azt is, hogy például miért kell lecsipenteni egy kis darabot, az ún. chálát a tésztából formázás előtt, majd elégetni azt.

„Különlegesen emelkedett hangulat uralkodott a teremben, mindenki mosolygott, beszélgetett, a csapatok új oldalról ismerhették meg egymást és a többi zsinagóga, illetve intézmény csapatát” – fogalmazott Tuna Judit, a zsidó.com főszerkesztője.

„Minden asztaltársaság készült egy kis beszéddel, melyben bemutatták eddig elért eredményeiket, fontos és érdekes információkat osztottak meg munkásságukról a résztvevőkkel – közelebb hozva így a közösségeket egymáshoz.”

„Nagyon jó volt látni, hogy ennyien csatlakoztak hozzánk vasárnap este. Csodálatos volt a hangulat és igazán nagyszerű, hogy részese lehetek annak, ahogyan gyarapszik közösségünk” – mondta el Köves Dvora, az Óbudai Zsinagóga rebecenje a hagyományteremtő eseményen. A szervezők kis ajándékcsoporttal kedveskedtek a résztvevőknek, melyben egy bárchesz-zsák volt a vonatkozó áldásokkal, sábeszi gyertyatartó és gyertya, továbbá a Sájna Fashion felajánlásából egy íziszájalékos vásárlási utalvány is.

„Nem gyújtok péntek este gyertyát és bárcheszt sem sütöttem eddig, de fontos számomra a zsidóságom és lehet, hogy mostantól változtatok ezen a két dologon” – mesélte az egyik jelenlévő, aki szerint azért is jó ez a program, mert olyanok is szívesen eljönnek rá, akik nem élnek vallásos életet, de szeretnének visszatérni gyökereikhez. Az egyik legjobb kezdő lépés ehhez a közösség tagjaival megismerkedni.

TUNA JUDIT

CTeen Sábáton Budapesten

Európa 16 országából közel 200 zsidó fiatal vett részt Budapesten május 13-tól a nemzetközi Chábád mozgalom ifjúsági szervezete, a CTeen háromnapos, „Sábát Európán át” elnevezésű rendezvényén, melynek házigazdája az EMIH-Magyar Zsidó Szövetség volt.

HEGEDŰS KATALIN ÍRÁSA

Az egész hétvégét kitöltő program, sábáton alkalmával a résztvevők bejárták Budapest legkedveltebb részeit, imádkoztak és minden helyszínen énekeltek és táncoltak ünnepezték az összetartozást, a zsidóságot.

Számos európai országból, így Ausztriából, Szlovákiából, Németországból, Franciaországból, Svédországból, sőt Ukrajnából és Törökországból is érkeztek résztvevők Budapestre. A gazdag program során a tinédzserek megtekintették Budapest nevezetességeit, köztük a régi zsidónegyedet és történelmi zsinagógáit, valamint a Budai Várat. A tinédzserek energiával töltötték meg a magyar zsidó történelem ikonikus helyszíneit.

„A Cipők a Duna-parton emlékműnél tartott közös megemlékezésen elmeséltem nekik, hogy 78 évvel ezelőtt hogyan lőttek a Dunába a nyilasok ártatlan gyerekeket és felnőtteket. Egyrészt szomorú volt ott lenni, másrészt boldogságot éreztem, hogy ott lehettünk és megmutathattuk a világnak, hogy a zsidó lét, a zsidó közösség élete örök, és újra virágzik a zsidó élet Magyarországon és egész Európában.”

– mondja Köves Slomó, az EMIH-Magyar Zsidó Szövetség vezető rabbija.

A fiatalok a vallási vezetőikkel is töltöttek időt, érdekes előadásokat hallgatva.

„Itthon érzem magam, mindenki nagyon kedves, szórakoztatóak a programok és minden percben van mit csinálni. A legjobban az tetszett, amikor a füvön ülve beszélgettünk egy híres rabbival és a feleségével, és bármit kérdezhettünk tőlük.”

– mondja Hinda Zaklos (14) Zágrábból.

A résztvevők az 1821-ben épült, a közelmúltban felújított Óbudai Zsinagógában együtt imádkoztak és köszöntötték a szombatot.

FOTÓ: RADNAI NÁNDOR

„Nagy sikernek tartom, hogy egy sábbátonra ennyi tinédzser érkezett Európából. Látni, milyen boldogok, és ami a legfontosabb, mennyire büszkék a zsidóságukra, mindenki számára olyan volt, mintha a mennyországban lennénk. Ezeknek a tinédzsereknek egy része a mindennapokban jelentős kihívásokkal néz szembe akár az iskolában is a származása miatt. Számukra más zsidókkal, más zsidó tinédzserekkel együtt lenni fantasztikus volt” – mondja Zalmon Raskin bécsi rabbi.

A CTeen nemzetközi vezetője a sábbátont több szempontból is szimbolikusnak tartotta.

„A diadal hétvégjének nevezem, mert ezek a fiatalok diadalt arattak a Covid felett, ami sokáig elválasztotta őket egymástól. Diadalnak számít ugyanakkor amiatt is, ami a zsidókkal történt sok évvel ezelőtt Magyarországon. A Duna-parton énekelni szimbolikus jelentőségű, egyben a diadal pillanata volt. És győzelem ez a hétvége azoknak a fiatal ukrainai menekülteknek is, akiket ideiglenesen Berlinben vagy más európai városokban helyeztek el” – magyarázza Shimon Rivkin rabbi, a CTeen nemzetközi igazgatója.
„Ennek az összefogásnak, egységnek és annak érzése, hogyan kötődnek a zsidóságukhoz, fantasztikus volt. Mi tudjuk, hogy a világban végül a jó győzedelmeskedik a gonosz felett, és ez az, amit ezek a tizenévesek megtapasztaltak az elmúlt 72 órában”.

Egy horvátországi rebecen először vett részt CTeen programon, de őt is lenyűgözte:

„Nagyon jó a szervezés, minden különös odafigyeléssel történik, tekintettel az életkori sajátosságokra, kihívásokra, melyekkel ezek a tinédzserek szembesülnek, különösen azok, akik kis közösségekben vagy olyan helyen élnek, ahol nincs is közösség. Nekik meg kell küzdeniük az antiszemizmussal és a magánnyal, ezért eleinte zsidó nevelésre van szükségük, és saját magukban kell megtalálniuk a valódi bátorságot, hogy megbirkózzanak a belső és a külső világgal, hogy jól érezzék magukat, büszkék legyenek magukra, származásukra. Nem tudjuk, mi lesz később ezekkel a tinédzserekkel, de azt szeretnénk, ha zsidók maradnának, ez a legfontosabb számunkra. A CTeen, ahogy a programból látszik, nagyon is tisztában van ezzel” – mondja Reizy Zaklos zágrábi rebecen.

NAGYON SOK TINÉDZSER ÉRKEZETT A MAGYAR CTEEN-TŐL IS

„Mivel a budapesti zsidó közösségekben a 14-15 éves korosztály nem képviselteti magát olyan nagy számban, szuper volt a program során ennyi korunkbeli fiatal megismerni egész Európából” – mondja a budapesti Szanyi Sára (15).

A CTeen (Chabad Teen Network) 44 országban és 6 kontinensen több mint 630 képviselővel, a zsidó tizenévesek leggyorsabban növekvő közösségi hálózata. A lubavicsi Rebbe által ihletett szervezet célja, hogy olyan környezetet biztosítson a neveléshez, amely egyesíti a szórakozást, a barátságok kialakulását, a humanitárius segítségnyújtást, a vallási előírások betartását és a tóratanulás vonzóvá tételét. Magyarországon a CTeen szorosan együttműködik az EMIH-Magyar Zsidó Szövetséggel.

Hatosztályos lesz a Maimonidész

A Maimonidész Gimnázium a 2022/2023-as tanévtől hatosztályos képzést is indít a meglévő 4+1 osztályos oktatás mellett. A bővítés okairól és az ebből következő változásokról beszélgettünk **SZILANK ZSUZSA** igazgatónővel. **JUHÁSZ VALI** INTERJÚJA

– Mi az oka és a jelentősége annak, hogy az eddig „klasszikus” négyosztályos (4+1 nyelvi előkészítő - a szerk.) gimnáziumként működő iskola jövő évtől hatosztályos képzési rendben is működik?

– Az évek során folyamatosan felmerült az igény azzal kapcsolatban, hogy indítsunk 12 éves kortól, hatodiktól is osztályt. Elsősorban a szülők jelezték, hogy szeretnék, ha a gyerekek korábban csatlakozhatnának a képzéshez. Mi pedig a pedagógusokkal így mélyebben megismerhetjük a gyerekeket, és hosszabb ideig dolgozhatunk velük. Az alapokat így már az általános iskolai szakaszban le tudjuk rakni, be tudjuk építeni az egyéni módszereket, így a gimnáziumban már ezekkel a biztos alapokkal tudunk dolgozni. A gyerekek tehetségének kibontakozását így hat évig tudjuk támogatni, ami egy szoros, összetartó közösség kialakítása szempontjából is előnyös.

– Mennyi és nagyjából milyen létszámú osztályokat szeretnének indítani?

– Évfolyamonként egy osztályt indítunk. Az egyéni programok és a módszertanunk miatt igyekszünk 15-20 főnél nem nagyobb létszámú osztályokkal együtt dolgozni, hiszen az egyéni módszertan kialakításánál alapvető szempont a kis létszám.

– Milyen jövőképpel rendelkezik az a fiatal, aki a Maimonidész Gimnáziumba jár? Merre fog tudni továbbtanulni?

– Mivel egyéni módszertannal dolgozunk, a gyerekeket egyénileg juttatjuk el a hozzájuk mért maximum-szinthez. Természetesen bármilyen egyetemi képzésre lehet szakosodni, ehhez, igény szerint, fakultációk, szakkörök állnak a gyerekek rendelkezésére. Kapcsolatban állunk különböző külföldi ösztöndíj-programokkal, ahova tudunk segíteni a gyerekeknek bekerülni, ha erre van érdeklődés.

– Mit ajánl a képzésen felül a Maimonidész Gimnázium a jelentkező diákoknak?

– Rengeteg olyan terület van, ahol támogatni tudjuk őket. Ilyen a sport, emelt szintű reál és humán kiegészítő képzés. Nagyon fontos eleme az iskolának, hogy az egyéni igényekhez tudunk alkalmazkodni, mert olyan profi pedagógusgárdával rendelkezünk, amelynek tagjai képesek a megfelelő módon támogatni a tehetséges diákokat, megtalálni azt, amiben jók és a továbbiakban hatékonyan együtt dolgozni. Gyógy- és fejlesztőpedagógusok, illetve pszichológus közreműködésével egyéni fejlesztésre is van lehetőség. A sokszínű közösségi és kulturális élet, a folyamatos programok, táborozások is jellemzői a Maimonidész-létnek.

– Lesz-e felvételi vizsga vagy esetleg elbeszélgetés?

– Az iskola a gyerekek logikai készségeire, a közösségben való működésre,

vitakultúrára dolgozott ki egy egyéni felvételi rendszert, ezért a bekerüléshez a központi felvételi megírása szükséges, de egyéni elbírálás alapján veszünk fel a diákokat. Mindig van egyéni elbeszélgetés, ami általában a család jelenlétében zajlik, hiszen így tudjuk legjobban megmutatni, hogy miről szól számunkra ez a közösségi iskola. Mit tudunk, mit ajánlunk és hogyan szeretnénk dolgozni a gyerekekkel.

– Ezek szerint komoly szerepe van a szülőknek is az iskolai életben?

– Az lenne az optimális, ha a szülők is teljes mértékben részt tudnának venni a közös munkában, mert ez akkor működik jól, ha a szülő, az iskola és a diák között harmónia van, egy abszolút értelemben vett átjárhatóság. Az iskola folyamatosan kommunikál a szülőkkel, ha olyasmiről tapasztalunk, amiben a gyermek plusz támogatásra szorul, akkor jelezzük. Ugyanez igaz a szülőkre is: ha ők otthon valamit tapasztalnak a gyermek körül, ami eltér az eddigiektől, akkor számíthatnak ránk, hiszen egy nagyon komoly, felkészült fejlesztő-gyógypedagógus-pszichológus csapat segíti a közös munkát.

– Meddig és hogyan lehet jelentkezni az iskolába?

– A jelentkezéseket folyamatosan várjuk, honlapunkon (www.zsidogimnazium.hu) minden fontos információt megtalálnak, keressenek bennünket bizalommal.

Mácliách és Mázál sávuoti áldása

DÉNES ANNA MESÉJE

Sok-sok évvel ezelőtt élt Tunisz városában egy egyenes és istenfélő zsidó régiségkereskedő, úgy hívták, hogy Mácliách. Gazdag nem volt, de szívesen adakozott, ha volt miből. Egyszóval, közössége megbecsült tagja volt. Mácliách különösen szerette és nagyra tartotta Sávuot ünnepét. Évről évre tíz tóratudóst hívott meg magához Sávuot éjszakájára, hogy együtt üljék meg és tanulják át e különleges éjszakát. Nagyszerű lakomát készített elő a számukra, a lakoma után elmondták a Sávuot éjjelen szokásos imákat és a tóraadás csodás ünnepének tiszteletére egészen hajnalig tanultak.

Mácliách és vendégei az egész közösségnek példát szolgáltattak és mindenki őket akarta utánozni. Nem volt egész Tunéziában olyan zsidó, aki nem töltötte ébren, tóratanulással Sávuot éjjelét.

Egy évben azonban szomorú dolog történt. Az üzlet nem ment úgy, ahogy szokott, és Mácliáchnak bizony nemcsak arra nem volt pénze, hogy gazdagon megvendégelje a tíz tóratudóst, de arra sem, hogy saját családjának húst és bort vegyen az ünnepre. Szomorúan számolt be szeretett feleségének, Mázálnak a nehéz helyzetéről. „Saját magunk miatt nem aggódom annyira, Isten megsegít minket, azonban szomorúvá tesz, hogy nagyszerű szokásodat, az éjszakai tanulást a bölcsekkel nem tudod megtartani” – mondta az asszony együttérzőn. „Van egy pár drága fülbevalóm. Fogd, vidd el a zálogházba. Az a kis pénz, amit kapunk érte, talán elég lesz arra, hogy legyen elég ételünk magunknak és a vendégeidnek az ünnepre” – mondta az önfeláldozó asszony, és már át is adta a fülbevalót. „Isten áldja meg minden lépésedet” – mondta Mácliách hálálkodva, és már indult is a zálogház felé. A fülbevalóért cserébe csak egy kisebb összeget kapott, de Mácliách így is szerencsésnek érezte magát, és jókedvűen indult hazafelé.

Ahogy így sétált, szembetalálkozott Tunézia legfőbb rabbijával, Cháj Táib rabbival, aki így szólt: „Örülök, hogy találkoztunk. Éppen a várost járom, hogy pénzt gyűjtssek a szegényeknek és szűkölködőknek, hogy ők is örömmel ülhessék meg a tóraadás ünnepét.” Mácliách nem sokat teketóriázott, azonnal a zsebébe nyúlt és

a fülbevalóért kapott pénzt már át is adta a rabbinak. A rabbi, látva Mácliách boldog mosolyát, hogy micvát tehetett és segíthetett a rászorulón, megáldotta őt: „Isten áldjon meg, hogy sok-sok micvát és jó cselekedetet tehess”. Azzal a szent életű rabbi folytatta az útját, Mácliách pedig lassan elindult haza. „Mit mondok majd a feleségemnek?” – gondolta. Hirtelen a nevét hallotta, valaki szólította. „Mácliách! Éppen téged kereslek!” Mácliách megfordult és a tuniszi bej egyik szolgájával találta magát szembe. „Ófensége, a bej elküldött, hogy vásároljak a számára néhány régi, de annál értékesebb kávécsészét. Az igazat megvallva, fogalmam sincs, hol juthatnék hozzájuk, de abban biztos vagyok, hogy te egykettőre előteremted nekem őket. Megígérem, a jutalmad nem marad el!” Mácliách nyomban megígérte, hogy megszerzi az áhított csészéket. A régiségkereskedő, akihez bekopogtatott, boldogan és meglehetősen olcsón adta el a csészéket. Mácliách azon nyomban visszatért a piacra, megkereste a szolgát és jelentette, hogy az Örökkévaló segítségével sikerült rendkívül jó üzletet kötnie. A bej szolgája egyenesen az uralkodó elé vezette.

A bej rendkívül elégedett volt a szerzeményekkel: „Éppen ilyeneket kerestem!” – mondta, majd hozzátette: „Tudom, hogy ti, zsidók az ünnepetekre készülődtek, és hálás vagyok, hogy időt fordítottál rá, hogy felkutasd nekem ezeket a gyönyörű csészéket. Hogy halad az ünnepi készülődés?”

„Sajnos, fenség” – felelte Mácliách –, „be kell válnom, hogy még semmit sem tudtam vásárolni az ünnepre.”

A király azonnal hívatta az egyik szolgáját és két zsáknyi lisztet, egy hatalmas korsó olívaolajat és két bárányt küldetett Mácliách otthonába, majd megkérdezte, mivel tartozik a csészékért. Amikor Mácliách megmondta neki, mennyit fizetett, a király így kiáltott: „Nagyszerű üzletet kötöttél, de én a teljes vételárat kifizetem neked!” Mácliách hatalmas köteg pénzzel indult haza. A főtéren ismét a rabbival találkozott. „Rabbi, az áldásod valóra vált! Most már kétszer annyit is tudok adakozni, mint korábban!” – kiáltotta és elmesélte, hogyan segítette meg őt Isten a nehéz helyzetben.

ÉDES ÜNNEP, ÉDES FŰSZEREK

Sávuot ünnepe gasztronómiai szempontból a tejes ételek ünnepe. A pizzák és lasagnék mellett fontos szerepet kapnak a túrótorták, palacsinták és más édességek. Ezek vonatkozásában a fűszereket bemutató sorozatunkban most az édes fűszerek – fahéj, kardamom, ánizs, szegfűszeg, gyömbér – világába kalauzoljuk olvasóinkat. DÉNES ANNA ÍRÁSA

FAHÉJ

Elsőként érdemes a fahéjat megvizsgálni, mivel mind közül talán ez a legszélesebb körben használt fűszer. Húsos és tejes ételekben és édességekben egyaránt jól használható, édes illata is vonzó sokak számára. Antioxidáns tulajdonságai révén a gyógyászatban is használható. Sorozatunk egyik korábbi részében már említettük a tizenegy fűszer-

ből álló *ketoretet*, melyet a Szentélyben álló arany füstölőoltáron mutattak be naponta kétszer a kohénok. A Talmud (Joma 26a) azt írja: „Soha nem fordult elő, hogy valaki kétszer mutatta be az illatáldozatot. Miért? Azt mondta rabbi Chanina: Azért, mert az illatáldozat gazdaggá tesz [ezért minden kohén szerette volna legalább egyszer bemutatni]”. A keverék pontos összetevőit nem ismerjük, részben mert elveszett a hagyomány azzal kapcsolatban, hogy a felsorolt héber nevek mit takarnak valójában, részben pedig azért, mert a fűszerkeveréket évente egyszer elkészítő Avtinusz család hűségesen őrizte egyetlen hozzávaló, a füst egyenességét és magasságát biztosító növény mibenlétének titkát, ám az bizonyos, hogy a fahéj, héberül *kinamon* – קינמון – abban is szerepelt. (Érdekes, hogy az angol cinnamon szó ebből a héber kifejezésből ered.) Évente összesen majdnem 840 kilogrammnyi ketoret készült; ebből a mennyiségből majdnem húsz és fél kilót tett ki a fahéj tömege.

Az Avtinusz család egyébként nemcsak féltve őrizte a pontos receptet, hanem nagyon vigyázott arra is, nehogy bárki tévesen azt gondolja, hogy maguknak is megtartanak a fűszerekből. Azt mondják bölcseink, hogy még a menyasszonyaik sem használtak soha illatszereket, nehogy mások azzal gyanúsíthassák meg őket, hogy a Szentélyben használt illatos fűszerekből vettek el maguknak. (A másik, hasonló tulajdonságai miatt szintén nagyra tartott família a Garmu család volt, melynek tagjai a szinkenyer készítésének titkát őrizték. Az ő otthonukban soha nem ettek finomlisztből kenyeret, csakis durvára őrölt lisztet használtak, nehogy az a

vád érhesse őket, hogy a Szentély tulajdonából készítették a kenyerüket.)

Általánosan elterjedt szokás fahéjjal ízesíteni a pezsi széderkor fogyasztott chároszetet („hrajszesz”, ahogy Magyarországon mondják). Ez a különleges zsidó ételféleség számtalan formát ölthet, többnyire édes gyümölcsökből, fűszerekből, diófélékből és borból áll, és arra a malterra emlékeztet, mellyel őseink dolgoztak egykor, az egyiptomi rabszolgaságuk idején az építkezéseken. Magyarországon leginkább a reszelt almából, darált dióból és borból készült chároszet ismert, és ezt szokás fahéjjal ízesíteni.

SZEGFŰSZEG

Bár sokféle illatos fűszert használhatunk a szombatot búcsúztató *hávdálá* szertartásnál

(fahéj, szegfűszeg, babérlevél, sőt van, aki frissen vágott mirtuságat használ), mégis az egész szegfűszeg a legelterjedtebb. Azt mondják

bölcseink, hogy szombaton a zsidó emberek egy különleges szombati lelket kapnak, mely a hetedik nap végeztével elszáll belőlük és visszatér az Örökkévalóhoz. Ez az elválás természetesen nagy szomorúságot okoz az ember lelkének – kárpótlásként, vigasztalásul illatos fűszert szagolunk. A szegfűszeget héberül ciporennak – ציפורן – nevezik, és bár ilyen nevű fűszer szerepel a fent említett ketoretben, az illatáldozathoz használt fűszerkeverékben, a kettő, az egykori és a mai ciporen feltehetőleg nem ugyanazt a fűszert jelöli.

Érdekes és elterjedt szokás Jom kipurkor szegfűszeg-alapú körbetűzdelt birsalmát szagolgatni (a gyümölcsöt természetesen még a böjt bejövetele előtt elő kell készíteni). Azt mondják, az édes, egyben erős illat megakadályozza, de legalábbis enyhíti a böjtölésből fakadó rosszullétet.

ÁNIZS

Az ánizról rögtön a Közel-Keleten rendkívül népszerű és Izraelben is fogyasztott arak, vagyis ánizspálinka juthat eszünkbe, de más felhasználási módja is ismert. Ezek közül érdekes az észak-afrikai zsidó közösségek kenyere, a *bulu*, melyet elsősor-

ban a zsidó év első hónapjában, tisri hónapban fogyasztanak, azon belül is leginkább a Jom kipur egésznapos böjtjét megtörő étkezésein. A felhasznált ánizsmagok, a narancs aromájával és az arany színű mazsola édes-ségével különleges ízhatást kölcsönöznek ennek a tömör belű, laktató kenyérfélésnek, valószínűleg ezért is olyan népszerű a fogyasztása a testet-lelket egyaránt igénybe vevő böjtöt követően. A szíriai zsidó konyha *ka'ak* nevű, szezámmaggal bőségesen megszórta, gyúró

alakúra formázott sós ropogtatni valóit szintén az ánizs karakteres íze teszi kedvelté.

KARDAMOM

Egy másik, szintén elsősorban Jom kipur után fogyasztott zsidó különlegesség a kardamommal ízesített mandulatej. A kardamom ezen ital kedvelői szerint tökéletesen kiegészíti a mandulatej ízét, édes, megnyugtató ízvilágot hozva létre. Ez az ital elsősorban az iraki zsidók körében közkedvelt. Igen tápláló, ezért várandós nők vagy frissen szült anyák számára is gyakran készítik.

HIDEG GYÜMÖLCSLEVES

tejes, glutén- és tojásmentes

2 üveg meggybefőtt (a levével együtt); 2 nagyobb alma; fél citrom; fél-egy liter víz; 5-6 ek. cukor (ízlés szerint el is hagyható); egy doboz tejföl

fűszerek: ½ kk. fahéj; 4-5 szem egész szegfűszeg; ¼ kk. gyömbérpor; ¼ kk. őrölt koriander; csipetnyi szerecsendió

A meggybefőttet a levével együtt lábosba töltjük. Az almát felkockázzuk, a meggyhez adjuk. A citromot meghámozzuk, felkarikázzuk és szintén a gyümölcsökhöz adjuk. A lábosba töltjük a vizet (főzés közben szükség szerint érdemes pótolni), a cukrot és megfűszerezük a levest. Nagy lángon felforraljuk, majd kis lángon, letakarva 15 perc alatt készre főzzük. Megvárjuk, míg kissé kihűl, ekkor egy tálban simára keverjük a tejfölt, majd kanalanként adagolunk hozzá a leves levéből. Mindannyiszor alaposan elkeverjük, hogy ne maradjanak csomók a levesben, majd amikor már kellőképpen híg a keverék, a lábos tartalmához öntjük. Hűtőszekrényben néhány óra alatt lehűtjük és tálaljuk.

FAHÉJAS PALACSINTA

tejes, növényi tejjel elkészíthető tejmentes, párve változatban is

30 ek. liszt (egészségesebb változathoz használhatunk teljes kiőrlésű vagy nyolcvan százalékos lisztet is); 6 tojás; 9 dl tehéntej vagy növényi tej; 4,5 dl szóдавíz; csipetnyi só; ½ kk. fahéj; 2 ek. étolaj; olaj a sütéshez

A lisztet mély tálba szitáljuk (a liszt átszitálására azért van szükség, nehogy a kóser étrendben tilalmas bogarak kerüljenek az ételbe). A tojásokat egyenként feltörjük és megvizsgáljuk, majd – amennyiben nem találtunk benne vérpöttyöt – a liszthez adjuk őket. Hozzáöntjük a tejet és csomómentesen elkeverjük. Beleöntjük a szóдавizet, a sót és az olajt is, alaposan elkeverjük. Az esetleges csomókat az edény oldalán szétnyomkodjuk, szükség esetén botmixerrel eloszlatjuk. 15-20 percnyi pihentetés után vékonyan megolajozott, forró serpenyőben megsütjük a palacsintákat, még melegen megtöltjük, feltekerjük és tálaljuk. Tölteléként vaníliával ízesített mazsolás tehéntúrót, étcsokoládét, különféle gyümölcslekvárokat vagy fahéjas porcukrot is használhatunk.

Groszmann Zsigmond válogatott történeti írásai

EGY HÁLÁCHÁÉRT MUNKÁLKODÓ TÖRTÉNETÍRÓ NEOLÓG RABBI TÖRTÉNELMI MŰVEIBŐL JELENT MEG VÁLOGATÁS

Tavaly jelent meg egy kétkötetes mű Groszmann Zsigmond válogatott történeti írásai címmel A zsidó XIX. század című sorozat nyitódarabjaként. Groszmann Zsigmond (1880–1945) budapesti neológ rabbi volt, aki történelmi és háláchikus, zsidó jogi cikkeket és állásfoglalásokat írt. Az Infopoly Alapítvány gondozásában megjelent két kötetben a történelmi írásokból válogat a szerkesztő, Dombi Gábor. Az első kötet nagyobb tanulmányokat tartalmaz, a második pedig cikkeket és rövidebb írásokat mutat be. OBERLANDER BÁRUCH ÍRÁSA

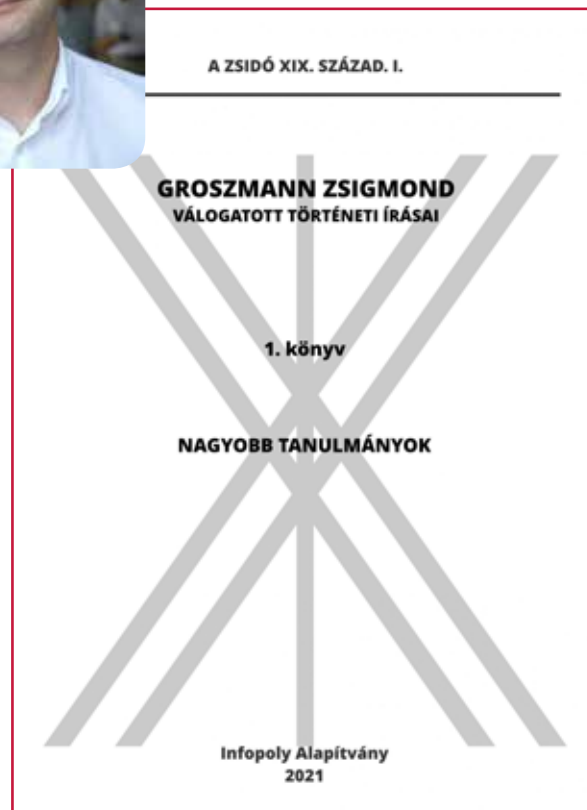
MENNYIRE VOLT GROSZMANN „MEGBÍZHATÓ”?

Groszmann Zsigmond munkásságával akkor ismerkedtem meg mélyrehatóbban, amikor kb. 2012-ben Amerikából azzal kerestem meg egy modern ortodox rabbi professzor, hogy mondjak véleményt arról, hogy Groszmann rabbi mennyire volt „megbízható”. Kíváncsi lettem, miért érdekes számára egy majdnem hetven éve elhunyt rabbi megbízhatósága, mire elmondta, hogy egy olyan ember ügye került elé, akinek a nagymamája Groszmann Zsigmondnál tért be, ezért azt szeretne tudni, hogy Groszmann mennyire volt vallásos a kor neológ rabbijaihoz képest, ettől függött, hogy el tudja-e fogadni a betérést és a hozzá forduló embert zsidónak vagy sem. Megígértem, hogy utánanézek, és felhívtam Schweitzer József (1922–2015) professzort, akivel nagyon jó barátságban álltunk. Mikor arra kértem, hogy mondjon véleményt a helyzetről, azt mondta, hogy Groszmann nagyon is eltért a többi neológ rabbitól, mert állandóan a háláchával volt elfoglalva. Az amerikai rabbi professzor ennek az információnak nagyon örült és azt mondta, hogy ha van olyan eset, ahol el lehet térni az ortodox rabbinátusok gyakorlatától és elfogadni egy neológ betérést, akkor ez az.

Nagy érdeklődéssel vettem tehát kézbe a gyűjteményt, azonban sajnálattal vettem tudomásul, hogy a rabbi háláchikus munkássága egyáltalán nem kapott helyet benne. A könyvben negyven oldalt foglal el Groszmann bölcsészdoktori értekezése¹, amit egyáltalán nem zsidó témában írt. Jobban örültem volna, ha ezt a helyet inkább arra használták volna, hogy bemutassák Groszmann munkásságának a másik oldalát és került volna vallásjogi írás is a válogatásba.

Dombi Gábor

Ezzel együtt a két kötetben sok érdekes tanulmány található, melyek majdnem kizárólagosan a magyar zsidó történelemmel foglalkoznak. Groszmann munkássága már csak azért is fontos, mert neki még hozzáférése volt a Pesti Izraelita Hitközség akkori levéltárához, amikből érdekes dokumentumokat és adatokat publikált.

Így pl. a nagyobb tanulmányok között találhatóak olyan írások, mint *A pesti zsidóság második nemzedéke; A magyar zsidók V. Ferdinánd alatt; A magyar zsidók a XIX. század közepén*. Ezenkívül említeném még a *Peszách a nagy árvíz évében; Pesti zsidó katonák 1848 előtt; A régi pesti zsidó kórház* című írásokat, melyek különösen sok fontos adatot tartalmaznak.

A TEMETŐ FELSZÁMOLÁSÁNAK MENETE: EGY ELFELEDETT SZOKÁS

Több érdekes dolgot olvastam a könyvben. Kezdeném egy háláchához kapcsolódó témával. A második kötetben² szerepel egy 1910-ből származó cikk *A Váci úti temetőben nyugvó rabbik* címmel a temető felszámolása kapcsán. Ez szerepel a cikk végén. „Nyolc sírdomb emelkedik a Váci úti temető közepében: az egykori rabbik egykori híveik közt, és mindegyre ritkul a hívek sora. Szállítják őket egymás után nyugalmuk új helyére, a rákoskeresztúri temetőbe. Vallási törvényünk megkívánja, hogy a szellemi vezetők hült tetemei legutolsóknak maradjanak a földben, mely egy ideig pihenőt nyújtott nekik és híveiknek. Néhány hét múlva kiürül az egész temető, s utolsóknak szállítják el a nyolc férfiúnak maradványait az új temetőbe, hogy ott pihenjenek tovább”.

Bár úgy hivatkozik erre, mint olyan szokásra, melyet „vallási törvényünk megkíván”, én erről semmit nem láttam mind ez ideig, sem háláchaként, sem szokásként. Lehet, hogy abban az időben, amikor több temetőt felszámoltak, ez egy íratlan szabály volt, aminek nyomát már csak Groszmann írásában találjuk. Mivel azóta, főleg a rendszerváltás óta, hál’ Istennek, megritkultak a temetőfelszámolások, talán elveszett ennek a szokásnak a nyoma, és csak ő örökölte meg.

Az első kötet 129. oldalán ugyancsak temetői témát tárgyal: „A pápai hitközség vezetői 1853-ban nem akarták megengedni, hogy egy sírkőre a héber felirat mellé még német sírfelirat is készíttessék, mert ezen újítás ellenkezik a tradícióval, sőt a polgári keltezés által pogány istennevek is a sírkőre kerülnének (Január = Janus, Március = Mars stb.) Az ügy a megyei hatóság elé került, mely elrendelte a német felirat alkalmazhatóságát”. Itt tehát hatalmi eszközzel kényszerítették a tradíciót követőket arra, hogy elfogadjanak egy attól való eltérést. Ez a hagyomány egyébként mind a mai napig él, és egy ortodox temetőben csak héber feliratú sírok találhatóak³.

JÁRVÁNY NEM SZÜNTETHETI MEG A HITÉLETET

Szintén a második kötetben⁴, *Történelmi visszaemlékezés* címmel olvasható az 1831-es kolerajárványról egy írás, amiben különösen tanulságosnak találtam az alábbiakat: „Nagy gondot okozott a hitközség vezetőségének, hogy az Orczy-házban is fellépett a járvány, minek foly-

tán az otlévő két templomot... be kellett csukni, mégpedig éppen az őszi nagyünnepek idejére. A hitközségi tanácskozásokat az iskola épületében tartották meg, az istentiszteletek céljaira pedig két nagy termet béreltek”. Vagyis még a járvány idején is gondoskodtak róla, hogy legyen közösségi ima, nem csak egyszerűen bezártak és megszüntették a hitéletet.

AZ ELFOGULT TÖRTÉNÉS

Olvasva Groszmann cikkeit, szembeűnő, hogy ő maga is része volt annak a történelemnek, amiről írt: személyesen ismerte a szereplőket, járt és dolgozott azokban az intézményekben, amelyek műveiben megjelennek. Azonban ez a legnagyobb hiányossága is egyben: nem törekszik a történetek objektív bemutatására, hanem saját szemszögéből, a saját érzelmi megközelítésén keresztül mutatja be azokat. Ez lehet válasz a szerkesztő felvetésére is, amit a bevezető tanulmányban említ⁵ arról, hogy bár Groszmann rengeteget írt, az utókor nem nagyon ismeri a nevét. A történetírónak objektivitásra kell törekednie – és bár igaz, hogy nincs közöttünk olyan, akinek nincs saját véleménye, semmiképpen nem jó, ha minden sorból kitűnik az előítélete. Ezt két példán mutatnám be: az egyik a haszidizmusról alkotott véleménye, a másik a zsidók körében a magyar nyelv terjesztésének fontossága.

Groszmann Budapesten született és egész életében itt is élt, így közelről valószínűleg nem ismerte a haszidokat, azonban erős előítéletekkel viseltetett irántuk, ahogy ez kitűnik az írásaiból, pl.: „...üldözött zsidó lakói közt is sokan szellemi sötétségbe jutottak. E szellemi sötétség talajából burjánzott ki a „chaszidim” jámborok szektája, kiknek abban állott jámborsága, hogy munkakerülő tétlenségben töltötték napjaikat, húst nem ettek, sokat böjtöltek és a szellemi megtisztulás jeléül gyakran fürödtek, hittek védőangyalokban és a pusztító ördögben”⁶, illetve a következőt írta Lichtenstein Hilél (1814–1891) szikszói majd kolomijai rabbiról: „A konzervatívok, kik a chaszideus Reb Hillelnek s elvtársainak terrorizmusa alá kerültek... A rebbe, kit a haladók egy második Amiensi Péternek neveztek...”⁷, a furcsa ebben az, hogy Lichtenstein rabbi nem volt rebbe, nem is volt chaszid, hanem egy magyar askenázi rabbi.

Jót tett volna Groszmann emlékének, ha Dombi erős szerkesztésnek veti alá ezeket az írásokat, azonban az eredeti szöveg megjelentetésével hiteles kordokumentumot tár elénk, ami rávilágít az ortodox-neológ különválás hangulatára és az azt övező indulatokra is. Írásai jól mutatják, milyen tévhiteket és babonákat vettek készpénznek a haszidokkal és a konzervatívokkal kapcsolatban a magukat haladó szellemiségűnek tartó zsidók. Ezekből megérthetjük, hogy miért volt lehetetlen a békülés a felek között.

Sok neológ rabbihoz hasonlóan Groszmann is szíven viselte a magyar nyelv terjesztését. „Az 1840. év Peszách ünnepén nagy jelentőségű papi tanítás hangzott el az akkor németajkú Pest városa zsidó templomának szószékéről. Schwab Löb főrabbi [1794–1857] beható

szavakkal buzdította híveit a magyar nyelv megtanulására, a magyarosodásra. »Nemcsak anyagi érdekünk, de kötelességünk is ez a haza iránt, mert csak a magyar nyelv által tehetjük magunkévá a magyar szellemet is« – hirdette immár közel száz év előtt az ékesszavú, lelkes rabbi” ezt a „papi tanítást” Groszmann újra és újra leírta különböző cikkekben⁸. Azonban máshol⁹ el kell ismernie, hogy Schwab rabbinak „idegen volt a magyar nyelv”. Érdekes dolog az, hogy a neológia első nemzedékének több nagy alakja sem tudott magyarul, Schwab mellett, aki a kezdeményezője volt a Dohány templom építésének, pl. Bloch Mózes rabbi (1815–1909), a rabbi képző első rektora sem¹⁰.

A FORRÁSOK SZERKESZTÉSE

Dombi Gábor nagyon gondosan látta el lábjegyzetekkel az anyagot, minden idézetet és forrást ellenőrzött és összevetette őket az eredetivel. Az idegen nyelvű, németül¹¹, latinul vagy héberül írt idézeteket lefordította magyarra. A válogatás elejére bevezető tanulmányokat készített, melyek fontos kiegészítői a köteteknek, a hibákat pedig további lábjegyzetben javította. A lábjegyzetek követését azonban nehezíti, hogy azok számozására egy bonyolult rendszert talált ki, így egymást követően szerepelnek különböző számú lábjegyzetek: DG1, NE3, HEB2, LAT1.

Dombi több pontatlanságra rámutat, ám nem minden javítása megalapozott. Pl. az első kötet 118. oldalán szerepel a Strasser D. L. név, az ehhez kapcsolt lábjegyzet: „Helyesen: Strasser Dávid Júda”. Erre a szerkesztő megjegyzéseiben¹² is kitér, hogy miért lett Strasser Dávid Júdából D. L. A válasz azonban nagyon egyszerű: a hivatalos héber neve ugyan Dávid Júda volt, de mindenki Dovid Lébnek szólította, mivel a Léb (jiddisül oroszán) a Júda¹³ egyfajta beceneve¹⁴. Groszmann tudta, hogy az élők hogyan szólították Strasser rabbit, ugyanúgy, ahogy tudta, hogy Szofer-Schreiber Ábrahám Smuél Benjámin (1815–1872), a pozsonyi rabbi mindenki Benjámin Wolfnak szólította¹⁵. Ennek kapcsán azonban Dombi nem jegyezte meg, hogy a szerző itt eltért a pozsonyi rabbi hivatalos nevével.

Dombi megjegyzi¹⁶, hogy „Egyelőre nincs magyarázatunk arra sem, hogy az esetek túlnyomó többségében Groszmann miért nevezte a jesivát »jesiba«-nak, illetve miért írta Schwab Löw nevét következetesen »Löb«-nek”. Tovább lehetne itt sorolni a kérdéseket, hogy miért írta a pozsonyi rabbi könyvének nevét „Ketáb Szófer”-nak¹⁷ és a Schlesinger Ákivá Jozsef rabbi (1837–1922) könyveit „Naár ibri... Léw ibri...”-nek¹⁸. Mind a négy esetből úgy tűnik, hogy Groszmann a ן (vél) betűt b-nek írta át. Talán így magyarosabbnak gondolta.

SZÓSZEDET SEGÍTI AZ OLVASÁST

A kötetek végén a kevésbé ismert kifejezéseket szószedetben magyarázza meg, ami nagyban segíti az olvasót. Az egyik esetben¹⁹ még az én magyarázatomat is idézi. Van azonban, ahol pontosításra szorul a definíció. Ilyen pl. hogy a *dársán*²⁰ az helyesen az, aki *drósét* mond a zsinagógában. A *Hágádá sel Peszách*²¹ nem „peszáchi legenda”, hanem magának a könyvek a neve, amiben a történet le van írva. A *mázkirt*²² nem Szukkot utolsó napján, hanem az utolsó előtti napon, Smini áceretkor mondjuk. További tévedés, hogy a könyvben szereplő magyarázattal ellentétben a *Sulchán áruach*²³ nem nagyon foglalkozik a büntetőjoggal. A *minján*²⁴, bár valóban tízfős imádkozó közösséget jelent, más kontextusban imaházra, kiszinagógára is használják, ebben az értelemben használja Groszmann is. Az *ászifát hákáhál*²⁵ csak közösségi gyűlést jelent, és nem a közösség összegyűjtését. Néhol hibásan vannak leírva a héber szavak²⁶, ironikus módon éppen a tévedéseket jelentő héber שגיאות szó tévesen שגיאותnak van írva...²⁷

Befejezésül szeretnék köszönetet mondani Dombi Gábornak a két szép kötetért, amelyekből sok érdekes és hasznos dolgot tanultam. Kívánom, hogy a sorozat mielőbb szaporodjon további, legalább ennyire érdekes kötetekkel.

¹ Első kötet 247–277. oldal; ² 13–15. oldal; ³ Lásd *MáHáRáM Sik* responsum CM 56. fejezet; *Sááre cedek* responsum JD 199. fejezet; *Nité Gávriél - Avélut* 2. kötet 66:9–10.; ⁴ 95–96. oldal; ⁵ 14. oldal; ⁶ 2. kötet 10. oldal. Lásd még *uo.* 16. oldal; ⁷ 1. kötet 138–139. oldal; ⁸ 2. kötet 219. oldal. Lásd még 1. kötet 58. oldal; 2. kötet 112., 252. oldal; ⁹ 1. kötet 58. oldal; ¹⁰ Lásd még *A rabbi válaszol* 3. kötet 184. oldal; ¹¹ A 2. kötet 140. oldal 13. lábjegyzetben véletlenül lemaradt a fordítás; ¹² *Uo.* 26. oldal; ¹³ Az *IMózes* 49:9. alapján; ¹⁴ *Sulchán áruach EH, Bét Smuél - Sémot ánásim, Lámed*; ¹⁵ Lásd 1. kötet 73., 131., 138., 140. oldal; 2. kötet 54. oldal; ¹⁶ 1. kötet 27. oldal; ¹⁷ *Uo.* 131. oldal; ¹⁸ *Uo.* 138. oldal; ¹⁹ *Uo.* 292. oldal; *Chovér és Morénu*; ²⁰ *Uo.*; ²¹ *Uo.*; ²² *Uo.* 293. oldal; *Házkárá*; ²³ *Uo.* 294. oldal; ²⁴ 2. kötet 212. oldal HEB2.; ²⁵ *Uo.* 190. oldal HEB36.; ²⁶ Pl. *uo.* NE2: דקהלתינו; ²⁷ *Uo.* 183. oldal.

Az Ön számára

az Olajág Otthonok

nyújtják a legoptimálisabb életformát,

amennyiben az alábbiak közül egy vagy több pont is igaz Önre:

- ♦ hosszú távú, biztos lakhatási körülményekre vágyik,
- ♦ szeretné megőrizni az önállóságát, függetlenségét, szabad mozgását,
- ♦ hozzátartozói távol élnek Öntől vagy elveszítette őket,
- ♦ nem akarja terhelni a családját a mindennapi problémákkal, egészségügyi gondokkal,
- ♦ Ön hosszabb-rövidebb ideje egyedül maradt,
- ♦ magányosnak érzi magát, közösségre vágyik,
- ♦ nehezere esik a bevásárlás, mosás, főzés, takarítás, egyéb napi teendők,
- ♦ a folyamatos egészségügyi felügyelet biztonságot jelent Önnek,
- ♦ szeretne hasonló korúakkal ismerkedni, barátkozni, közös programokon részt venni,
- ♦ szereti tartalmasan tölteni a szabadidejét.

Az Olajág Otthonok

- ♦ önálló apartmanokkal,
- ♦ a napi terhek átvételével - mosás, főzés, takarítás stb.
- ♦ elhivatott, hozzáértő szakemberekkel,
- ♦ széles körű gondozási és egészségügyi szolgáltatásokkal,
- ♦ napi 24 órás ápoló személyzettel,
- ♦ helyben működő intézményi orvosi ellátással,
- ♦ rendszeres szakorvosi felügyelettel,
- ♦ gyógytorna, gyögmasszőr, sószoba, uszoda és egyéb egészségmegőrző szolgáltatásokkal,
- ♦ napi ötszöri, dietetikus által összeállított, menüválasztásos és kóser étkezési lehetőséggel,
- ♦ támogató közösséggel,
- ♦ széles körű program- és önmegvalósítási lehetőséggel **várja Önt!**

MÁDI ZSIDÓ NAPOK

2022. JÚNIUS 24 – 26.
MÁD

**RÉSZLETEK
ÉS TOVÁBBI INFORMÁCIÓ:**
RENDEZVENY@ZSIDO.COM

LEGYEN ÖN IS NEVELŐSZÜLŐ!

KI LEHET NEVELŐSZÜLŐ?

- BÜNTETLEN ELŐÉLETŰ
- 24. ÉLETÉVÉT BETÖLTÖTT
- FÉRFI VAGY NŐ CSALÁDI ÁLLAPOTTÓL FÜGGETLENÜL
- SZEMÉLYISÉGE ÉS EGÉSZSÉGI ÁLLAPOTA ALKALMAS A NÁLA ELHELYEZETT GYERMEKEK EGÉSZSÉGES FEJLŐDÉSÉNEK A BIZTOSÍTÁSÁRA
- AKINEK OTTHONA, LAKÁSKÖRÜLMÉNYEI, KÖRNYEZETE IS ALKALMAS ENNEK A FELADATNAK ELLÁTÁSÁRA
- NEVELŐSZÜLŐ KÉPESÍTÉSSEL RENDELKEZIK VAGY HAJLANDÓ ELVÉGEZNI A TANFOLYAMOT SZERVEZÉSÜNKBEN

RÉSZLETES INFORMÁCIÓÉRT KERESSEN BENNÜNKET:

+3620 294-0641 • WWW.CEDEK.HU • FACEBOOK.COM/CEDEKNSZH

EGY AZ OTTHONUNK!